Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
Research Library, The Getty Research Institute

http://www.archive.org/details/pomponiigavricin00gaur

POMPONII GAVRICI NEAPOLITANI DE SCVLPTVRA.

Vbi agitur

De Symmetrijs.
De Lineamentis.
De Physiognomia.
De Perspectiua.
De Chimice.
De Ectyposi.
De Cælatura, eiusq; speciebus.
Præterea de cæteris speciebus Statuariæ.
De Plastice.
De Proplastice.
De Paradigmatice.
De Tomice.
De Colaptice.
De claris Sculptoribus.
Ac plerisq; alijs rebus scitu dignissimis.

Norimbergæ apud Iohan. Petreium.

VERE NOBI

LI ET ERVDITO VIRO

IOANNI IARDANO AB HIRTZHAIM

Equiti Germano, Iac. Curio Hofemianus S. D.

DEDIT ad me Lucas Gauricus Pomponij fratris ſui hunc de Symmetria & Statuaria librum, omnium ſanè quos uidere hac de re unquam contigit præſtantiſſimum. Et eo quidem nomine dedit, ut ſi probaretur mihi, quem hactenus nemo Italorum non egregie probat, nouis eum formulis darem in Germania excudendum. Agnoui donantis humanitatem, mirumq; in modum ardore inœndebar legendi aliquid de Statuaria, quæ nullos adhuc, quantum quidem ipſe memini, ſcriptores inuenit. Noſſe cupiebam auide, quanta uerborum dignitate uim ac poteſtatem artis excqueretur, maxime uero, quid nam commodi ipſa aut uoluptatis cognitori adferret, quæ eſſet explicatio, quæ gratia. Dici autem uix poteſt, quanta animum meum admiratione impleuerat, dum ſingulas artis uiderem ſpecies tam appoſite, tam dico & ſcitè, eleganterq; pro uarietate materiæ tractatas, lures ad id artificij genus exercendum ſe uertiſſe totum, quando quod optimi aiunſq; artificis eſt, Affabre factionem ex eo contendit omnem hic eſſe, quo ſingulæ inter ſe operis partes, ſibi quàm aptiſſime reſpondeant, nihilq; omnino aut productum habeant, aut ſubductum magis, quàm ratio, quàm natura, quàm res deniq; ipſa expoſcat. Attingit pleraq; minime plebeia, ſed artis plena et ſcpoſita, quæq; non niſi ab ingenioſiſſimis, quos natura ſalicet ad hæc ipſa formauit, cognoſcantur. Phyſiognomoniam, cuius quàm maxime peritum uult eſſe Statuarium, nõ prætermiſit. Neq; his contentus, laudes artis quoq;, et artificum eorum, præſertim quos nouit inſignes addit. Atq; omnia me hercle uenuſtè hæc & grauiter, unde rem me facturum litteratis quibuſdam apud nos, non ingratam putaui, Si Gaurici obſecutus conſilio, tam impenſe à multis laudatam diſputationem prælo demandarem. Adeoq; tuo illam ipſam etiam Iardane nomini renatam inſcriberem. Quem enim idoneum magis iudicem & patronum dari huic, quàm te poſtulem? Qui non modo rerum harum, quas liber hic tractat, ualde es ſtudioſus, uerum aliàs tantum etiam ad fortunæ & ad ſumma ingenij ornamenta adiungis diligentiæ, quantum in tuo hoc ordine uix quiſquàm alius. Nam & hiſtoria nunquam tibi cadit è manibus. Et philoſophi

am ita amplexaris, ut dubium sit, utrum discendo cognitione, aut agendo, quæ præcipit, uirtute & moribus plus iam proficeris. Neq; uero illud etiam non magnopere in te laudandum uenit, quòd in his temporum anxietatibus & tædijs, pacem ac tranquillitatem mentis salutarium librorum lectione tuearis. Consueueras id quoq; facere, dum esses adhuc Alberti Cardinalis & Archiepiscopi Moguntini Principis nostri, cum generis antiquitate, tum summis & Heroicis animi dotibus illustrissimi, Cubicularius, ministrorumq; adeo omnium proximus & intimus, ubi persæpe animaduerti, qua assiduitate, non iam in uno quodam liberalis doctrinæ genere, sed multiplici, uersaberis. Qua gratia etiam & fauore prudentissimus Princeps te complectebatur ob hoc, quòd uideret te, quicquid ocij suppeteret, consumere in studijs utilibus & amœnis, non indulgere uanis & inanibus oblectamentis, quemadmodum soliti tum fuerant tuæ conditionis iuuenes quidam alij, qui dum potitarent, luderentq; alea, tu animi causa lustrabas Bibliothecam, quam nunquam absq; honoris præfatione nominandus Princeps noster locupletissimam instruxit. Vel etiam delassatum negotijs animum recreaturus spacio sam illam ingredicbaris Aulam, quam idem ille ornauit, tot quasi spirantibus simulachrorum figmentis, Statuis, Automatis, Tortumatis, auro radiantibus Aulæis & peristromatis. Inter quæ omnia partim ipsa nouitate, partim magnificentia & raritate uisenda opera & spectacula, dum nobis tu (qui non semel in penetralia te comitabamur) perite ostenderes, quid quaq; in re excellẽs esset, quid naturale, quid pulchrũ ac decens, quid item instruat ad componendos mores, quidue faciat ad pascendos solũ oculos. Multorum etiam opificum transcendere iudicium mihi uidebare. Quare merito hunc in multa iam denuo propagatum exemplaria librum, Ioannes Iardane, accipies, non ut munus tamen aliquod à me te putes accipere: Pomponij enim est, non meũ. Sed ut tuam, quod dixi, sententiam de eo feras. Bene uale, ac Pomponium ingenij nobilitate præcellentem hunc, tuo patrocinio apud nostros defende. Moguntiæ octauo Idus Aprilis, Anno M. D. XLII.

M. ANTONIVS PLACIDVS LAVRENTIO STROZAE Florentino S.

QVum ad nostras manus peruenisset, hic Pomponij Gauriti, de Sculptura non iam libellus, sed qualē Domitius Piso oportere esse aiebat, thesaurus, quod & ipse Romanæ urbis instaurator Bernhardus Oricellarius socer tuus iudicauit. Existimaui non paruam apud omneis homines aliquando me gratiam promeriturum, Si per me communis omnibus in publico locaretur. Atq; ea diligentia, ut ne litera quidem aliter reponeretur, quàm eius ipsius manu mihi scripta constaret. Verum enimuero, quū ille de me peculiarē sibi patronū aliquē exposceret, cuius tutela in uulgum illæsus prodiret, Patronum ego ei te dedi, Scilicet quem maxime is optare uidebatur. Vti Regia domo cæteros in toto terrarum orbe mortales antecellentem, Ita & cæteros in hac tua florentißima urbe iuuenes & morum et ingenij nobilitate præstantem. Nam quid rogo potuit fieri conuenientius? quàm elegantißimus libellus iuueni dicaretur elegantißimo, quàm noua ars ipsis addita liberalibus octaua, nouam adiret domū, & quæ quasi octauum haberetur in mundo miraculum, decoratam statuis, decoratam & picturis. Tu igitur munus hoc nostrū patrocinio tuo complectere, & quod te facturum scio, ne de tuis, ne de Philippi fratris tui optimarum literarum studiosißimi, manibus unquam temere cadat Nam præterquàm quòd hæc sæpius legendo, Latinam linguā, quod ego in me expertus sum, efficietis exornatiorem, Et uestram pulchritudinem relegetis, & uehementius multo uestri Palatij ornamenta diligetis. Vale.

POMPONII GAVRICI NEAPOLITANI DE SCVLPTVRA, AD DIVVM Herculem Ferrariæ Principem.

QVVM sæpe mecum Princeps inuictiss. pere gregias laudes tuas animo considerarem, atq; ad clariss. rerum tuarum splendorem, nominis quoque rationem accommodatam esse intelligerem, Et Platonis nostri Cratylum deamaui, Et te unum ex omnibus cognoui, quem uere nostris temporibus Heroa uocare possimus, & in quem diuinos cõferre honores unà certatim omnes debeamus. Etenim si cũ comparatione causam expenderimus, multo id quidem rationabilius nos quàm ueteres olim fecisse dijudicabimur. Nam quis erit usq; adeo rerum omnium imprudens ac stolidus, qui fateri audeat, non hunc Herculem Hercule tanto maiorem, quãto animam corpore excellentiorẽ; nisi forte uipereos angueis elidere, feras quas ipsi nos interdũ uenatu persequimur apros, ceruos, leones uincere, equos edomare, obscœnis subinde libidinibus emancipari. Tantum non quinquaginta ut festiue Græcus ait, mulierculis admisceri, ac postremo etiam in furorem adigi, præstabilius cuiquam uideri poterit, quàm ciuitates constituere, urbes amplificare, populos regere, uirtutes cõplexari, libidinem, iracundi

cundiam, ſuperbiam, auariciam frenare, ac nullis omnino deniq; uitijs obnoxium eſſe. Hoc erat Herculem agere, hoc erat Ioue naſci, & iam tandem cœlum mereri. Quo circa factum eſt diue ac ſancte Hercules, ut non minori ego te ueneratione ſemper habuerim, quàm priſci illi Iouis filium. Quod ipſum tibi ſignificare quum uoluiſſem, nihil mihi quidem uenire in mentem potuit, quod dignius putarem, ut ad te mitteretur, quàm hic de Sculptura libellus, Tum quòd nulli ante hoc tempus inuenti ſunt, quei de ea re perſcribere potuerint. Tum etiam, quòd nihil ea arte uiſum nobilius, atq; ad hanc immortalitatem tuam accommodatius. Cogitabam igitur perpetua dictione Sculptoriam tibi omnem artem explicare, ſed quo minus id ita fecerim, Caſus quidem ipſe impedimento fuit. Nam quum ſuperioribus diebus, proxima æſtate Patauij eſſem, diuertiſſetq; apud me Raphael Regius, Græce & Latine Rhetor exercitatiſs. poſt multorum ſalutationes, ubi in uarios, quod fieri inter familiares aſſolet, ſermones exiimus, Libuit Ciceronianum illud declamandi genus, multis iã ſeculis intermiſſum, pauliſper retractare, Certis quibuſdam horis, quibus ille ab negotijs, Ego à philoſophiæ ſtudijs uacare ſoliti eramus. Quodam uero die, quum in ἀγαλματουργίῳ, id enim domeſticæ officinæ nomen, me conueniſſet, ibiq; neſcio quas expreſſas ære ac marmore effigies contemplatus eſſet, de Sculptura mox loqui occepimus. Qui ſermo, quoniam uari

us ac multiplex fuit, ſperaui operæprecium fore, ſi à me tibi recenſeretur. Ille igitur, nihil te inquit uno mirius. Aſt ego putabã te tantummodo literis operam dare, nunc minimum uideo tempus id eſſe, quod ſtudijs impertitur. Equidem ſi quid erit alibi impendendum, laudo heic potius conſumas, nimirum ars eſt, & inter cæteras nobilis & libero, mihi ut uidetur, homine digna. Ego uero, tum inquam, uſqueadeo nobiliſsimam digniſsimamq; Regi ſemper hanc artem exiſtimaui, ut ne ab liberalibus ipſis diſciplinis ſeparari poſſe crediderim. Quid? Ergo, inquit ille, ὄγδοον σοφόν. An non ſatis uiſæ tibi ſunt ſorores ſeptem, niſi & octauam adoptaueris. Non ita, tum ego inquam, uerum ſi, poſtquam in hunc ſermonem deuenimus, quanta ſit huius dignitas artis, conſiderare paululum libuerit. Ingentiſsima certe uel ex hoc ipſo parebit, quòd apud omneis omnium gentium ac ſeculorum populos, tanta ei ſemper habita fuerit, ut nihilo plus maiore apud eos admiratione, quei uis optimi Scriptores fuiſſe inueniãtur, quàm optimi Sculptores. Nam quid, rogo, Praxitelia illa, quam Gnydijs fecit, Venere decantatius? Quid Phidiaca illa, quã Athenis in arce locauit Minerua, & Olympio loue dignacius? Quid Lyndijs, Sicyonijsq; coloſsis, Appellæisq; tabulis, in toto iam terrarũ orbe, ut nunc loquuntur, famigeratius? Illi quidem agunt uerbis, at uero hi rebus: illi narrant, hi uero exprimunt, explicant. Illi faſtidioſiſsimos aurium ſenſus

non

non ſemper trahunt. At uero hi & oculis ſatisfaciunt, ac tanquam pulcherrimo ſpectaculo captos omneis homines tenent. Equidem ipſe ſic exiſtimo, tanta inter ſeſe, & ſimilitudine & propinquitate coniunctos, ut ſeiungi ſe nullo modo patiantur. Et quid nos præterea ſeparabimus eos, ſcilicet quei nec ipſo nomine diſcerni poſſunt? Redeãt age paululũ priſca Demoſthenis ſecula, quom ille γραφέας diceret. q̃s? Scriptores ne, an pictores potius ſculptoresúe intelligemus? Quom rurſus ἀγαθάρχου γραφὼ nunquid? Agatharchi ſcripturã potius, quàm pictura Agatharchi? γραφὴν quidem uerbum commune hiſce omnibus eſſe & antiquiſsima Ægyptiorum ratio docet, Pingere ac ſculpere eos oportebat, quom quid uel ſignificare, uel monimentis demandare uolebãt. Et apud nos Poeta ipſe noſter comprobat, qui Dædali Cęlaturam perlegiſſe Æneam facit. Alij aliter: Ego uero ita ſentio, eam eſſe adiectam utreiſq; neceſsitudinem, ut uix ſine alteris alteri conſtare ſatis poſsint. Quãrem, ſi paulo diligentius perſcrutari libuerit, uel in primis ipſa nobis natura ſignificare uidetur, quæ nos ſemper, quom quid ἀνδριαντοποιητὸν uolumus, impellit cogitq; ad eã ipſam rem deſcribendam. Tale quid erit è Troiano bello reuertentis, Hac ibat Simois, hæc eſt Sygeia tellus, Heic ſteterat Priami regia celſa ſenis. Ac rurſus apud eundem, eloquens uir ille, Heic inquit Troia eſt, muros in littore fecit, Heic ubi ſit Simois, hæc mea caſtra puta. Nam quorſum hæc? niſi ut intelligatur, parum recte, humana eos

ratione

ratione diſiungi, quos natura tantopere coniunctos eſſe uoluerit, ac quodam, ut diximus, neceſsitudinis uinculo fecerit eſſe cognatos. Quin etiam uiros eſſe nunq̃ eos cenſuerim, quos Sculptoria hæc ars non oblectarit. Nam quum ex animo & corpore conſtemus omnes, ſi qua modo ſpes eſt immortalitatis, ac non partim uiuere, partim & emori optamus, Quid rogo ad utriuſq̃ memoriam conſeruandã hac arte conuenientius? Quid & in hominum uita præſtabilius, poſtquam ad aliquid peragendum nati omnes ſumus, quàm & diſciplinis animum, & corpus huiuſcemodi præclaris artibus exercere? Quando toga nos, & laurea nos, iam pridem deſeruerunt. Equidem ſic ego uitam à puero inſtitui meã, ut nulla, quantum in me erit, eius unquam pars ſit ocio deperitura. Atq̃ id temporis quod uel teſſellis ludẽdo, uel urbem totam peruagando conteritur ab alijs adoleſcentibus, decreui ad hæc ego ſculpendi munera tranſferre, quæ mihi cæteris alijs artibus honeſtiora uidentur, & his noſtris (ni fallor) ſtudijs accommodatiora. Nam quid rogo artem attracturo mihi aliquam, poterit honeſtius eſſe, ea illa, quam & Socrates, & ipſi etiam cum Socrate noſtri Imperatores, non approbarunt modo, uerumetiam diligentiſsime perexercuerunt? Nec uero cenſenda hæc Regi, qua cæteræ iſtæ Sellulariolæ, ut ſic loquar, artulæ, ſed qua potius deorumq̃ hominũq̃, ac totius naturæ ſapientiſsima imitatrix, quam qui non amat, quam qui nõ complectitur, ut Philoſtrati uerbis

utar, ueritatē non amat, ſapientiam, quantacunq; in Poetas cadere ſolet, omnem propulſat, ipſamq; ab ſe reiicit Symmetriã, ſine qua nullū quidem dictū aut factum cō ſtare unq; poteſt. Hæc ego quū dixiſſem, ualde inquit Regius, inſtitutum hoc tuum probo, tibiq; gratulor, ni mirum ad ſexcentos annos dicere primus Sculpturam cum literis coniunxiſſe. Sed perge, Valde quidem iſtęc me tua delectant, & iam dudum artem ipſam uehementius admiror. Quod ſi mea hoc ętas pateretur, profectò ei me totum dederem. longe enim inde mihi melius ſperarem fore, quàm ex Cicerone ac Quintiliano. Age igitur Statuariam mihi amâbo omnem ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους explica, ut quom Venetias poſtridie rediero, habeam quę Pyrgoteli reſpondere poſsim promptius. Heic quum ſubridere me animaduertiſſet Regius. Quid, inquit, rides? Rideo inquam ἐπιβαρβαρικὸν τρόπον, uti iſtis uidetur, te Venetias pronunciaſſe. Aſt caue, ne dum Græcitatem in omnibus ſectandam putes, parum etiam Latinus uideare noſtris Epyrotis. Tum ille, antiquum eſt inquit T literam ſuo ipſius ſono proferri, ſed perge ſatis quidem de hac re diſputatum heri à nobis fuit. Vix hęc dixeramus, ecce tibi pulſatæ concrepuerunt fores, Nunciatum eſt ueniſſe Nicolaum Leonicum, uirum ſine cō trouerſia doctiſs. ſimul etiam Statuariæ iuxtaq; noſtri amatiſsimum, Peripateticæ is ſcholæ magiſter. Nec tamen ab Academia noſtra diſſentiēs. Græce philoſophiam eam, quæ eſt de rerū natura, edocebat, tanta omniū

mora-

mortalium existimatione, ut cum quolibet Græcorum philosophorum cõparandus merito uideretur. Postq̃ igitur ei repẽte occursum à me est, Oportune inquã Magister, nam ad quo ueneris scio, Putoq̃ id me tibi iam p̃ feciſſe. LEO. Bellisſime, sed quei sermones erãt, quom ego adueniſſem, ueſtri. De Sculptura ego inquam loquebamur. LEO. Pergite, nihil equidem mihi poterit esſe iucundius, quãm de hac ipsa re uos differentes audire. REG. Id ita hodie eueniſſe uehementer gaudeo, Nã & ego in partem beneficij liberior accedam, & tu tibi semel duos perstringes. Hoc autem qui pernegare audeas? Nunquid ego tum inquam, Regi iam dudum commutasti animum, & uelis forsitan Rhetorica illa tua de relinquere, atq̃ ad Sculptoriam pertrãseire? Ille autem, Negabis igitur tu occasionem sequendam, ac si quod forte bonum acciderit, minime id captari oportere? At uero, si ita Ego inquam persuasum habes mi Regi, ab aliquo istorum, qui exercitent uenditentq̃, exquirenda tibi artis præcepta sunt, non à me, qui nullum unquam magistrum audierim, qui relaxare animos in ea sim solitus, ac nõ defatigare. Quomodo igitur, inquit ille, tantum in hac arte profectum es consecutus, nullo doctore? Quod si tute tibimet πόμτως fueris, atq̃ αὐτοδίδακτος, quem admodum? id scire cupio. Ego uero tum inquam, nihil tam arduũ,, tamq̃ admirabile in humanis rebus esſe existimo, quod hominũ non possit induſtria cõfici. Illud idẽ heic mihi usu uenit Leonice, quod in cũctis euenire

artibus,ſcripſit Ariſtoteles tuus,experientia ut adiutus ad id ſola fuerim.Prędare quidem Polus,hanc artis,in experientiam fortuiti euentus, dixit eſſe magiſtram, LEON. Agnoſco iam uerba Græca,ſcilicet inquam meo auſpicatu,meo & ductu,ita enim in arcanis cuſtoditur ars,ut non intimi modo ac familiares, ſed ne germani quidem fratres,intro admittantur. REG. Sic ſanè ſe res habeat,aggredere tu eam,& qualem ipſe tibi confeceris explica.Neq; enim te iſtorũ eſſe ſimilem putamus, qui ſibi ſolis ſe natos exiſtimant, inuidentq; bona cæteris. Ego uero inquam lubentiſsime,niſi quid fortaſſe Leonicus. LEO. Iſtucipſum, quei poſtq; conſedêre,ita ego exorſus ſum.Et ſi hæc mihi potius à uobis intelligenda eſſent,non dubitabo tamen,quoniam ſic uos uelle uideo,potius quodcunq; ineptitudinis obire periculum, quàm ullius ingratitudinis accuſari.Equidem nihil uobis placere nunc ambigam. Liberius uobiſcum agam, agam & familiariter.Ne autẽ ab nemore Pelio repetamus, ſatis quidem conſtare debet hoc omnibus, Sculptoriã artem, ſicut & cæteras,uarijs ac diuerſis naturæ principijs originem habuiſſe.Nam ſiue caſu aliquo, ſiue ſolertia cœperint homines, creta truncisúe aut lapidibus,ex umbra ſimilitudines imitando, naturã ipſam æmulari,diſquiſitione haud opus eſt,dum natura artificioq; profecta ac perfecta omnia intelligantur. Statuarium quidem uſum priſcis omnibus ſeculis fuiſſe, tum Græcorum,tũ etiam Barbarorũm hiſtorijs manifeſtiſsimum

mum. Earum autem fingẽdarum rationem hinc plerique natam arbitrantur, uti scilicet eorum quei præclarum aliquod facinus peregissent, aut in uita quid utile adinuenissent, memoria perduraret. Cæteríq; ad eos æmulandos, eiusdẽ honoris, quo maius dari nihil posse uidebatur, spe raperẽtur. Quæ causa Ciceroni fuit, ut Octauio Lepidoq; statuas in foro decerneret: nonnulli uero ex mortuorũ, aut eorũ qui abfuturi erant desideríjs, ut pleraq; omnia apud Ægyptios id primum cœpisse tradiderunt, utcunq; siue uirtus, siue amor in causa fuerit, siue potius utrunq;. Certe nihil ab homine maius excogitari potuit aduersus mortalitatem suã, & aduersus inuidiam Deorum. Atqui quòd egregiam ciuium uirtutem significare potest, tantus Romæ Statuarum, & Priuatarũ & Publicarum numerus, ut non minor fictus quàm uerus populus fuisse tradatur. Principes ipsi longo ordine suorum imagines, tanquam insigne nobilitatis unicum, Pompa & Atríjs præferebant. Docti uero, atq; eruditi, non minus & ipsi, Statuis signisq; refertas Bibliothecas suas esse studebãt, quàm libris. Mihi pol qui dem Cicero ipse uidetur, non tam Verrem accusare, q̃ præclaram illam tot egregiorum artificum & signorum rapinam inuidere. Sed nunquid priusquã de re ipsa dicere incipiamus, qualem uelimus esse Sculptorem, breuiter ac summatim recẽsebimus? LEO. Vt lubet. REG. Perge igitur, ac sculptoris tui qualem uelis imaginem nobis effinge. Tum ego sic, Primum quidem, ut ab sum

mo capite incipiamus. nam ſupremo humili ne quis ortus loco recte agat, modo ille traditam dignitatem tueri ſtudeat, hic partam adipiſci, minime laborarim. Omnibus enim artibus quãtum fieri poterit, inſtructum, ac planè literoſum cuperem, qui ſcilicet quàm plurimarũ rerum, & fabularum, & hiſtoriarum noticiam habeat, Laudis deinde ac gloriæ ſtudioſiſsimum. Nihil enim uideo quid poſsit eruditio ſine laudum cupiditate, Laudum ipſa cupiditas ſine eruditione, ita alterum alterius præſidio ſemper innititur. Liberalem prçterea ac minime ſordidum, qualem ſuperioribus annis Donatellũ Florentinum fuiſſe accepimus. Fertur enim ab ijs qui eũ nouerunt, Pecuniolam omnẽ in Ciſtella ſemper habuiſſe, ita ex officinæ tigno ſuſpenſam, ut quando uellet, & quantam quiſq; uellet accipere, atq; uti frui ſuo iure potuiſſet. Præclarum facinus, atq; ipſo Donatello dignũ. Prudentem etiam minimeq; ineptum, qui ſcilicet certã quandã in omnibus rebus rationem eſſe intelligat, Nãquum omnes uerbi gratia Statuæ, pedeſtres fiant aut equeſtres, aut ſtantes, aut ſedentes, aut incumbentes, publicis in locis, aut priuatis, togatorum hominum aut laureatorũ, erit diligens in ſingulis adhibenda ratio, qui ornatus quidúe rem quamq; deceat. Etenim accõmodanda ſunt omnia, ad perſonarũ, locorũ, temporũ, ac rei naturã. Nam quod in Græcorũ prouerbio eſt, nõ omnia eodem modo omnibus, quũ in eiſdem plerunq; rebus diuerſiſsima eſſe ratio ſoleat. Alia emĩ in C, uerbi gratia,

Cæſare

Cæsere Imperatore, alia in Cons. alia in eodē ipso dictatore conuenient. Nec Herculem ipsum semper eadē decebunt, uel cū Anthæo luctantem, uel cœlū humeris substinentē, uel Deianiræ amplexus petentem, uel Hylam quęritantem. Nam ueluti hæc fieri eodem uno tempore nō potuerunt, ita nec semel eidem poterunt cōuenire. Non tamē quin singulæ interdum statuæ effici non possint, ita uarijs insignibus distinctæ, ut pleraq; semel intelligantur. P. Scipio ante ętatē Cons. cū Imperio Carthaginem missus, Hasdrubalem prælio superauit, Carthaginem uicit, deuicta Carthagine triumphauit, Pacem P. R. adtulit. P. Scipionis Statuam ita effingemus, ut & iuuenis & Cons. & Imperat. & Bellator, & Victor, & Triumphator, atq; etiam Pacificator dignosci manifestissime ualeat, cuiusmodi fuisse Domitiani Statuam ex Papinij sylua contemplamur, & Paridem ab illo factum, Pastorem, Iudicem & Amatorem. Antiquarium quoq; qui sciat, cur uerbi gratia Mars apud Romanos duplex, Gradiuus & Quirinus, Alter in campo olim extra, alter in foro intra urbem colebatur. Cur & Venus apud Lacedæmonios armata, apud Archadas nigra, apud Cyprios barbata uirili Sceptro, muliebrīq; ornatu. Cur in Ægyra pone fortunam Amalthię cornu præferentē Alatus amor. Ac mille eiusmodi, quorū omniū causas Sculptor tenere debebit, ut quom quęratur, quid sibi uelit, ille in Thessalia treis oculos habens Iupiter. Respondeat sic: Fertur id signum Laomedontis

fuisse

fuisse, mox & Priami regis in medio Aulæ, sub diuo sacratum, Quod & noster Maro innuit, Ædibus in medi is nudoq; sub ætheris axe Ingens ara fuit. Ad hoc ipsum quom à Græcis Troia caperetur, cum Hecuba uxore, ac natis frustra cõfugerat. Nam à Pyrrho interfectus illeic tamen est, mox deinde id signum à Stheleno Capanei Lariſſam tranlatum. Quod autẽ, quisquis ille fuerit artifex, tertiũ in fronte oculum fecerit, puto ob hanc causam, ut triplicem Iouis potestatem significaret, duobus terram & mare, altero cœlum spectat. Itidem rogatus, quid faciant in Lysimachi Regis fronte Cornua. Quid in C. Cæsaris uertice stella. In M. Bruti pileolus, ac duo pugiunculi. Rationem reddens dicat, Illum de Alexandri sacrificio, solutis uinculis elapsum taurũ ambabus manibus comprehensum tenuisse. In alterius cæde Cometem apparuisse. In huius autem præclaro facinore Pileatam plebem, libertatis enim signum pileus, per urbem excursitasse, uisamq; Bruti & Cassij Pugionibus libertatem restitutam fuisse. Sed enim quum Equestres potissimum ponantur Statuæ, si modo rusticano Equitatu Equitem deformare noluerit, Nonne optimũ insessorem eum esse oportebit? aut saltem equitandi rationem ipsam tenere? Ea autem quando uix est & nostris militibus cognita duplex. Vtinam hæc mihi contigisset, interpretari potius q̃ edocere. Nam Sarmonis olim nihil, & si qua à Polluce tradita præcepta sunt, ad rem nostram nihil, Altera quidẽ, qua leuites uehimur,

cuius

cuius ratio & cæteris qui equo uehuntur communis. Altera qua Scutati in prelium ducimur. In illa assidentis species est, in hac uero astãtis, Curuabũtur illeic poplites, heic intendẽtur, Pedes illeic planam habebunt firmitudinem, heic digitorum extremitatem deflexam, qualis esse solet contra innitentium, ad equi aures directam, ne stimuli semper ilibus admoueantur. Quod quidem facilius fiet, si illeic ad equitis sesquicubitum, heic ad bicubitum protensis stationibus offirmati pedes fuerint. Illeic molliter supina ceruice pectus ostentatur: Heic fortiter declinato uertice sinister humerus præfertur. Illeic leuem interdũ uirgam habere dextra solet, Hic hastam, ensem, aut clauam gestare, læuaq; regendis nũquam cessebit habenis. Nã qua moderãdus sit arte equus, quom iaculatur, quid quom Punctim Cesimue feritur obseruandum, ut sit Clogmo ad cursum sonipes excitandus. Interdum & Poppismo inhibendus, paulo remotiora. Nec plus id doctrina quàm exercitatione comparabitur. Nos uero ad nostrũ Sculptorem, scilicet quàm maxime ὑφαντασιώτος esse debebit, qui uidelicet dolentis, ridentis, ægrotantis, morientis, periclitantis, & eiusmodi infinitas animo species imaginetur, quod etiam Poetis ipsis & Oratoribus, quàmmaxime necessariũ. Nec tamen nisi quatenus ipsa rei natura patietur, ne uelut ægri somnia uane fingãtur species, dolẽtis illud, Excussi manibus radij reuolutaq; pensa, Morientis hoc, Sternitur infœlix alieno uulnere, cœlumq; Aspicit, & dulceis

moriens reminiſcitur Argos. Vt reliqua omittamus, quorum exemplis refertiſsimus eſt idem Poeta. Quid? Nonne ipſos ante oculos ueſtros habere uidemini, Cõ ſternatam audita morte filij mulierem, atq; ipſam peregrini hominis moribundi mẽtem? Quid uero & illud? Pulchrosq; per artus It cruor, inq; humeros ceruix collapſa recumbit. Item, atq; illi in partibus æquis huc caput atq; illuc humero ex utroq; pependit, Corruit in uultus gemitum ſuper arma dedere, Sternitur infœlix Acron, & calcibus atram Tundit humum, expirãs. Ac mille eiuſmodi quæ apud hunc Poetam inuenias. Præterea & κατα λιπτικὸς, hoc eſt, qui omnium quas exprimere uoluerit rerum conceptas animo ſpecies contineat, reddatq;. Sed nunquid rerum omnium concipiendæ Sculptoris animo ſpecies? Plane omnium, ſed ut Philoſopho rerum cunctarum cognitio datur, Vt hominem, ſeq; cognoſcat, Medico ſuccorum uires, ut hominem ſanet. Ciuili Legum atq; actionum ſcientia, ut hominem in officio contineat. Ita Sculptori rerum omnium ſpecies comprehendendæ, ut hominem ponat, quo tanquã propoſitum tota eius & mens, & manus dirigẽda, quanquam Satyriſcis, hydris, chimæris, mõſtris deniq;, quæ nuſquam unquam uiderint, fingendis ita præoccupantur, ut nihil præterea reliquum eſſe uideatur. Dij Deæq; omnes, neminem unũ eſſe, qui quo ſibi proficiſcendum ſit uideat, qui ad finem reſpiciat. Supreme parens Iupiter, ita ne nos miſeros mortales in Cebetis tabulam relegaſ-

relegasse, ut qui sanus inueniatur, sit nemo, ut qui ab Apate ebriacus factus huc illuc non rapiatur sit nemo. Et tamen sibi quisq; sapimus omnes. Nec uero solum nostri Sculptores, quibus iam ob ignauiã ignoscendum, spumãtem ab illa pateram hausêre. Verum & isti, quos tu festiue gregarios appellare soles, Philosophi tui Leonice, ita sese madidos proluêre, ut nulli mortalium deerrent magis. Nam quum omnia ὡδὶ ϑ' πλὸς dicant, illum tamen quem sequamur, ipsi finem non uident, sed esto iam hoc nostrum in parergis insectandis parergon, nos ad Sculptorem nostrum reuertamus. Abesse quidem ab eo omnis debet κολακεία, hoc est, ne quid formæ supra ueritatem adnciatur. Quæ quum cæteris in rebus improbe fiat, tum uero in Sculptura improbissime, ut quæ non unum semel eblandiẽs fallat, sed frustretur pepetuo cunctos. Ad summam, nisi quis præter dexteritatem ingeniosissimus sit, ad Sculpturam uenire neminem permittamus. Nihil autem, ut sæpius eodem reuoluamur, sine literis, sine eruditione, Literas uero atq; eruditione quom dicimus, illarum potissimum disciplinarum cognitionẽ intelligi uolumus, quæ à Græcis μαθήματα dicuntur, Arithmeticam, Musicen, & Geometriam, sine queis perfecti quidem esse nihil potest. Non tamen qui prorsus ego inficias ire audeam non inueniri, atq; extare quàmplurimos, qui & si illiterati, excellenter tamẽ multa. Neq; eñ id circo quenq; uituperamus, hortamur potius omneis, commonefacimus omneis, id

quod certissimum, id quod & optimum sit sequantur. Noui equidē pleros, quibus siqua super adcessisset doctrina, haberemus sanè nūc quos cum antiquioribus ipsis comparare possemus, ita ad eam, de qua nunc agitur rem, aptissimi sunt uisi. Neq; uero ferenda hoc loco nō nullorum ignauia, qui quum in hunc sermonem mecū incidissent, nō ueriti sunt dicere, conferre quidem si adsint, sed non omnino necessarias Sculptori literas. Satis ei esse, ut aiunt, artificium, & quatenus licebit naturā sequi. Recte id quidem, sed ubi rogo istuc inuenietur artificium? Num quotidie in templis, in porticibus, in plateis, in foro stupescētes astare, in priuatis cerdonum ædibus uersari. Refertas omnibus signis cellulas habere, gypso plenas arcas custodire, mirari, rursus spectare, inhiare, quod belli apparuerit imitari, in uestrum opus transferre. Dicemus id esse artificium? Dicemus id esse naturam sequi? Atq; id quidem non multo secius est, q̄; si quis Poeta aut Orator foris futurus, hinc atq; inde de Vergilio Ciceroneq; uerba suffuretur, ignarus quoq; quid tum agat. Sed non possum equidem non mirari, cur tamen ipsi sua ratione nequeant, quod olim Phidias, Polycletus, Lysippus, Chares, quodq; nuper Donatellus. Nempe quia quibus illi excellebāt, doctrina omni & eruditione carent, quia & Donatelli abacum non habent. Scitum quidem est, quod fertur de Donatelli abaco. Is quum rogaretur à M. Balbo nobili uiro, inspiciundi sui abaci copiam faceret, Respondit, postridie

mane

mane domum ad se ueniret, idq́ꝫ se quàm lubentissime facturum. Ille ubi uenit, prandioq́ꝫ susceptus est, præter hunc quem heic uides, inquit Donatellus, nullus est mihi Balbe alius abacus, nisi quem soli mihi contueri licet, quem nullis impedimentis, nulla sarcina mecũ ipse semper porto. Si tamen uidere quid cupias, afferte huc Pusiones cum stilo papyrum, Illicet depromptam abaco quancũqꝫ historiam dimirabere, siue Palliatos siue Togatos, siue & Nudos spectare libuerit. Sed prorsus iam ualeant, qui non censent oportere Sculptores literatos, hoc est, ingeniosos esse. Etenim quum nihil plane quicquam effici possit, quod notione prius atqꝫ idæa cognitum non fuerit. Quo me melius feram, si quis à me Colossus effabricaretur, quàm ad Vergilij Poliphemum, illum quem mecum ipse uehementer mirari soleo, Monstrum, horrẽdum, informe, ingens, aut ad Homeri hũc:

καὶ γὰρ θαῦμ' ἐπέτυκτο πελώριον οὐδὲ ἐώκει
ἀνδρί γε σιτοφάγῳ ἀλλὰ ῥίῳ ὑλήεντι
ὑψηλῶν ὀρέων ὅτε φαίνεται οἶον ἀπάλλων.

Amâbo uos, nunquid uiuaciorem intelligetis ipsum Donatelli Equum, quo nihil quidem perfectius esse uolunt? An hunc qui conterranei mei Poetæ uersibus sic exprimitur?

At Sonipes habitusq́ꝫ animosq́ꝫ imitatus equestres,
Acrius attollit uultus, cursumq́ꝫ minatur,
Cui rigidis stant colla iubis, uiuitq́ꝫ per armos
Impetus, & tantis calcaribus ilia late

Suffectura patent, uacuæ pro cespite terræ
Ænea captiui crinem tegit ungula Rheni.

Age si quempiam fabricari equum uelletis, propositis hisce duobus tanquam modulis, Vtrum potius imitandum Pomponio iuberetis? scilicet uidebunt plus isti, quàm Deus ille Statuariorum Phidias, qui cũ Olympicum Iouem perfeciſſet, faſſus eſt, ſe nõ alio illeic magiſtro uſum, quàm his Homeri uerſibus.

Η καὶ κυανέῃσιν ἐπόφρυσι νεῦσε Κρονίων.
Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον.

Annuit, & totũ nutu tremefecit Olympum, quid maius uel dici, uel intelligi potuit? Nonne ipſum prope Iouis imperiũ Maieſtatemq; uerbis ipſis effinxiſſe uidetur? Habetis igitur, qualis eſſe debeat is, qui optimi Sculptoris nomen ſit conſecuturus, nõ quidem Platonis noſtri ciuitatem, aut Ciceronis Oratorem, ſed qui facillime et inueniri & extare poſsit. Si uero haud ſatis probabiliter à me dictum eſſe uidebitur, expecto quid & uos ſentiatis. Nihil etenim mihi certius uideri poterit, q̃ quod uobis placuiſſe cognouero. REG. Recte mihi quidem omnia. Et profectò ſimul tantum dignitatis atq; auctoritatis adieciſti, ut quæ antea diligere uidebar, nunc deamem. Sanè quidem ſic res ſe habet, & tecum iam ſentio, non modo Sculpturam ſine literis, ſed ne literas quidem ſine Sculptura conſiſtere poſſe. Atq; ut neceſſariam Oratori Iuris Ciuilis ſcientiam Fabius, ita & ego cæteris

teris ſcriptoribus neceſſariam γραφικὴν exiſtimabo. Sed amâbo te inquit, quandoquidē multum ocij nobis hodie datur, atq; huius nouę artis auidi facti ſumus. Sequere, ſatis quidē & laudata à te Sculptura eſt, & optimum Sculptorē effinxiſti, qualē te eſſe & uerbis, ut inquiūt, & rebus ſignificaſti. Aggredere igitur & reliqua, ut quum artem ipſam demonſtraueris, nihil planè huic ſermoni noſtro defuiſſe uideatur. Tum ego libenter inquam, ac poſtquam ultro non inuitati ad prandium noſtrum uenistis, faciam qualitercūq;, ut nunc̄q; hodie à me, niſi ad plenum exatiati receſſeritis. Itaq; tum id illis expectantibus, iamq; ad audiendum apparatioribus, cœpi ego ſic. Fieri quidem Statuas ex diuerſa, uti & nunc materia, ſemper cōſueuiſſe, notiſsimum. Ex ligno: Gens primum truncis ac duro robore nata. Ex Ebore, ex Argilla, ex Gypſo, ex Lapidibus, & ex Metallis. Quei Ligno Eboréue Statuas conficient, Deſectores uocentur. Quei Argilla Græco uocabulo πλάσται, à nobis Fictores nominabuntur, Quei Gypſo ſi placeat γυψοχόοι, quei Lapidibus, quos uideo à quibuſdam λιθοξόους appellari, Quoniam præcipuū ac peculiare magis marmor, Marmorarij, Itemq; à Scalpendo Scalptores, qui Metallis γλύπται, à nobis Sculptores. Excuſſores enim ærarios q̄s Græci χαλκεῖς uocāt, eos dicemus, quicunq; uaſa aut q̄d tale fabricantur. Statuariorum uero appellatione, quos ἀγαλματοποιοὺς illi appellant, generaliter omnes continebuntur, q̄ quouis pacto Statuas effingēt. Statuaria

igitur

igitur omnis in quinq; distincta species est. Quom Ligno Eboréue tractabitur, ab abscindẽdo τομικὴ dicetur. Quom Argilla, quoniam figulorum est, πλαστικὴ nominabitur. Quom Gypso, quod eo typos imitamur, πλαστικὴ, nos Exemplariã appellare poterimus. Quom Lapidibus, ubi scapello utimur, à percussiõe κολαπτικὴ, siue Scalpturam. Quom uero Metallis, γλυφικὴ, hoc est Sculpturam. Cuius quidem ratio duplex, Nam aut cera fabricantur, & à deducendo ἀλφικὴ. Aut informantur, & à fundendo χωνικὴ enuncupabimus. Hæ autem ita inter sese omnes iunctæ connexæq; sunt, ut cunctas nouisse uideri poterit, qui unam earũ aliquam nouerit. Sola enim circa quam uersantur materia differunt, arte uero ipsa atq; intentione conueniunt. Ex quibus quoniam γλυφικὴ, uti subiecta materia, ita & artificio multiplicior est, eam expediamus. Ac primum περὶ ἀλφικῆς. Neq; ue expectetis à me, ut dicam quo in cera, quóue in creta sit temperamento utendum, aut quã in omnibus diligẽtiam adhibendum. Non enim nunc τὰ πρὸς τὴν πλαστικὴν. Quom uoletis autẽ ego uos ad officinam uocabo. Cera tamen ad id quod uolumus medicabitur, quam commodissime πασσαφάλτω, quam uulgo alij ex uocabulo Græcam, alij ex loco Hispanam Picem uocant, si prius oleo aut pauculum seuo colliquata fuerit, quarta portione. Medicabitur & cæteris Resinis, præcipue Terebinti, Piceæ, ac Lentisci. Nonnulli eam quæ deraditur è nauibus Picem probant, & qua ferrum uernicatur.

Sed

Sed hoc non nisi in ijs, quas manere uoluerimus typos. Terebintina autem, Piceq; & Armenio rectius, usos eo plurimū in signis ueteres animaduerti. Quod si duricies expetatur, in Sigillis, Cera Punica ubi delicuerit, cerussæ puluisculum bibat, fermè ad æquale pondus. Ea sic & niueum candorem æmulabitur, & marmoreum nitorem præstabit, sed hoc non erat propositum. Ἀτωγικὴ igitur, quam nos Ductoriam uocemus, duabus hisce cō sumitur rebus, γραφικῇ & ψυχικῇ. Graphicen uero, quam nostri in scriptore descriptionem, in Pictore & Sculptore designationem uocauerunt. nam Lineationem quæ γραμμικὴ dicitur, Architecto damus. usq; adeo necessariam Sculptori iudicauit Donatellus. Sic enim accepimus, ut plerunq; discipulis dicere solitus fuerit, uno se uerbo Sculptoriam artem eis omnem traditurū, quom dicebat, Designate, &, Et profectò id est totius Sculpturæ caput ac fundamentum. Ea uero duabus etiam hisce rebus maxime constat, συμμετρία, quæ nondum sibi Romanum nomen inuenit, nisi fortasse Latinam linguam augentes, ut Cicero ait, Commensurationem dixerint. Et ὀπτικὴ, quam Perspectiuam appellant. De Symmetria igitur nūc pauca dicamus. Qua in re, illud à tua Philosophia non alienū Leonice, cōsiderandum, hominem ipsum quem præcipue dimetiendum suscepimus, materia constare & forma. Formam autem heic nunc eam intelligamus speciem, qua hunc ab illo discernimus. Materiam uero corpus ipsum. Corpus autem omne in treis

dimenſiones partiri, in longitudinem, amplitudinem, profunditatemq;. Formam uero ipſam lineamentis cõ prehendi. Quare de corporis Symmetria primũ, mox de lineamentis. Menſuram igitur, hoc enim nomine Symmetriam intelligamus, cũ in cæteris omnibus quas natura progenuit rebus, tum uero in homine ipſo admirabiliſsimam & contemplari & amare debebimus. Ita enim undiq; exactiſsime dimetiatis partibus compoſitum eſt noſtrũ hoc corpus, ut nihil plane aliud quàm Harmonicum quoddam omnibus abſolutiſsimum numeris inſtrumentum eſſe uideatur. Sed age, Non enim de Timæo Platonis, qui & à Cicerone Latinis explicatus eſt literis, hominem ego uobis referam, quod ad noſtrum hunc inſtitutum ſermonem attinet, eum longe aliter quàm Architectus, uiuum ſtãtemq; dimetiamur, ſcilicet in nouem de longitudine portiones. Ita etenim hominem ipſum ſolers natura formauit, ut faciem hanc ſummo loco ſpectandam proponeret. Cæteræq; totius corporis partes, commenſum inde ſuſciperent. Cõſtat autẽ ipſa tribus pariter dimenſionibus, una erit ab ſummo frontis, qua capilli naſcuntur, heic ad intercilia, Altera heinc ad imas nares, Vltima, ab naribus heic ad mentum. Prima ſapientiæ, ſecunda pulchritudinis, tertia bonitatis ſedes. Hæ autem ipſæ per ſe, ut aiunt, multiplicatæ, integram, quanta erit humani corporis ſtaturam reddent, nouem portiones. Prima erit facies ipſa. Secundam faciet portionem pectus. Ab ſummo ſtomacho

cho ad umbelicū tertia, Ab hoc ad imum femur, Quarta, duas continebunt coxendices ad poplitem, Totidēq; ab hoc ad nodum crura. Pars autem hæc infima, quæ eſt à nodo ad imam plantam, Gutturq; hoc quod eſt ab ſummo pectoris ad ſummum gulæ. Atque hic ſemicirculi arcus, qui fit ab ſumma fronte ad ſummum uerticem, unam aliam conficient portionem. Nam horum iuncturæ nodi poplitesq; tanquàm interfinia nullis ſuam cedunt proprietatem. Conſtabit igitur humanæ ſtaturæ lōgitudo, portionibus, ut dictū eſt, nouem. Quan quā alij octo, Alij, quod rarius eſt, eſt enim tanquam in Muſice diſſonū fermè, ſeptem, Alij, quod & rarū etiam eſt, decē fecerint. Nos mediū, & quod in pleriſq; omnibus mortalibus frequentius erat, ſecuti ſumus. Ac de Adulto loquimur uiro, nō de putis infantibus, quorū in lōgitudinē menſura omnis niſi quatuor cōſtat faciebus. Nā de humana p ſingulas ætates Symmetria, quę in prima, media, atq; ultima pueritia, item adoleſcētia, iuuentute & ſenecture depræhēdatur. Certi nihil nunc afferre poſſemus. Et iā cogitamus in puero, ſi quis mihi nepos ex ſorore naſcetur, eam omnem obſeruare, atq; obſeruatam literarum monimentis demandare, ut aut beneficio mihi gratam poſteritatem deuinciam, aut certe ad aliquid ſemper quod expediat excogitandū exemplo excitem. Nonne ſumma ſtulticia eſt, hominem terrasq; tractusq; maris, cœlumq; profundum dimetiri, & ſuā menſuram ignorare? Brachiorum autem alterutri, pa-

riter lacerti, ſeſquialteram continebunt portionem, manus unam aliam. Quanquam ſint qui metiantur ſic: Ab humeris extrinſecus ad iuncturas articulorum, Ab aſcellis uero intrinſecus ad confinia palmæ ac digitorū, facies tres, alterutri autem articuli, una. Quomodocūq; id parum refert, modo brachiorum tota longitudo ſeptem contineatur faciebus, ut diſpeſſæ manus rectam ipſam corporis longitudinem definire inueniātur. Pedes autem ita ab extremis talis ad extremum unguem producuntur, ut eandem bis ter & uno altero tribus ferè minus digitis commetiātur. Non enim hoc loco obſcœni dei ſemipedalem fuſcinam, aut deformem illū, unde egreſſi omnes ſumus hiatum, ut nonnulli dimetiendum curabimus, quum præſertim latêre ſemper niſi in pueris honeſtiſsime ſoleant. Conſideranda uero & ipſa inter ſe partium ἀναλογία, quam alibi proportionem, heic ni fallor, proprie commenſum dixerimus. Quanta eſt longitudo ab intercilijs ad ſummas nares, tanta erit productio menti ab iugulo. Quantaq; eſt ab ſummis naribus ad mentum, tanta ab iugulo ad imam gulam. Hoc eſt ſemiportione, quantum eſt ſuperioris labri interuallum ab ore heinc ad nares imas, tantundem erit ſummarum narium prominentia ab labro, tantundemq; & oculorū ab intercilijs ad interiores angulos concauitas. Pręterea in manibus, quod eſt extrinſecus ab ſummo ungue indice ad iuncturam hanc imam, continebitur ſemiportiōe, Ac rurſus heinc ad eam qua brachio colligatur manus,

alia

alia, Sic & intrinsecus ab summo ungue medio. Primus autem hic indicis articulus maior, correspondebit frõti. Secũdus hic cum Onychio ad extremum unguis, naso. Primus item medij, huic q̃d est ab naribus ad mentũ, eiusdem secundus, huic quod est ab imo mento ad inferioris labij supremum, eiusdem Onychius huic quod est ab ore ad inferiora narium. Indicis eodem ab supremo labri superioris. Maior pollicis articulus coæquabitur huic, quod est ab mento ad summum labij inferioris. Minor huic quod est ab nare ad eodem. Onychiorum autem articulorum omnium dimidiatam sibi partem occupabunt ungues. In latitudinem uero frons, ab hac media, quam & discriminatricem appellare possumus, linea, heinc inde ad prima, heic tempora definietur, sua bis longitudine. Ab intercilijs ad extremos oculorũ angulos, atq; heinc ad primas aureis, harumq; longitudo, tantundem. Id uero spacium quod est inter utranq; extremitatem oculorum. Ex duabus ijsdem dimensionibus, in treis partes distinctum, duas oculi, unã sibi intermedius nasus uendicauit. Oris latitudo si per summum labij metiamur, respondebit fronti, nasoúe. Sin circino illi spacio, quod est pollicis articulo maiore definitum, ab labro superiore ad mentum. Pectoris latitudo faciebus continebitur duabus, spacium inter utranq; mammillã una. Earumq; certus situs ab inferiore gula, eiusdem dimensus circino deprehendetur. Palmaris autem plantarisq; latitudo definiri semper inuenie-

tur ſemiportione. In altitudinem uero quæ ſola circumlatione compræhenditur, ex ſupradictis menſura captabitur, hoc modo: Capitis per medium frõtem altitudo, portionum eſt trium. Item & ſummæ coxendicis, per occipitium à ſumma fronte ad ceruicem duarum. Itemq; et infimæ coxendicis colli duarũ. Pectoris per alas ad tergum quinq;. Ventris per medium quatuor. Lacertorũ coxarum, crurum, pollicis, cæterorumq; articulorum ſumma circumferentia nunquam plus eorundem longitudine membrorum. Extremum brachij propter iuncturas manuum, portione, propter nodum tibiæ etiam quarta. Altitudo autem hęc, quæ eſt ab imo talorum ad ſummũ pedis, reſpondebit longitudini, quæ eſt iſteinc ab ſummo pedis ad extremum unguem. Colli circumlatio ei parti quæ eſt ab ſummo pectoris ad umbelicum. Corpus ne hoc quod tanto ſit commenſu fabricatũ, an exactiſsmam potius Harmoniam eſſe dicemus? Qualẽ rogo Geometram? qualem & Muſicum fuiſſe exiſtimabimus eum, qui hominem ita formauit? Qualem uero eſſe oportere eum qui talem typum ſit imitaturus? Laudatur Iulius noſter, quod Palladiam illam Mantenij noſtri turbã, Cæſareosq; triumphos tam belliſsime ſit imitatus. Num alius quiſpiam picturæ ignarus illud idem effeciſſet? Num aut Homerum, aut Demoſthenem ad Vergilij Ciceronisq; æmulationẽ imitabitur quis, qui Poeticam Rhetoricamq; neſcierit? Niſi fortaſſe eũ dixerimus, qui nuper ducta circino de Vergilij uerſibus

menſura

menſura ad ſuos, deeſſe nihil aliud exiſtimabat, planeq; ſic tanti Poetæ uideri etiam æmulus uolebat. Equidem omneis, qui nũc uulgo habentur Statuarij, haud multũ diſſimiles ab illis ſcriptoribus exiſtimarim, q̃s noſter Calpurnius dicere ſolitus eſt, caſu quodam teſſerali uerba iãcere, Nec niſi ipſos rerum ſucceſſus expectare. Intelligendum eſt autem eiuſmodi Symmetriam, cunctis mortalibus, præterquã monſtruoſo, atq; iſti Pygmæo qui in delicijs habetur populo conuenire, depræhẽdiq; in omnibus non ſecius q̃ Enharmonicum concentũ in Muſicis inſtrumentis. Vt enim in Cithara chordæ, ſi protendantur, exacuetur accreſcetq; ſonus. Sin contra laxatæ fuerint remittetur, eritq; nihil minus eadem numerorum proportio. Ita & heic ſiue accreſcat quantitas ſiue decreſcat, idem tamẽ ipſe cõmenſus extabit. Necq; enim paulo euidentiore exemplo agã, Andrion, Vincentius, ac Vigetius Taruiſianus à Petreio, Honorioq; Sophiſtis, Symmetria, ſed pineali differunt proceritate. Nam quantũ illi uniuerſos totis humeris præcellũt mortales, tantũ hi à cæteris exuperantur mortalibus. Sed de Symmetria iã ſatis, quanq; nihil de ea ſatis dici potuerit, ſcilicet de Sculptorũ parẽte, artificiorũ omniũ nutrice, amica totius generis humani, ex qua tantã iam laudẽ cõſecuti ſunt, antiqui omnes & Statuarij & Pictores, & Architecti. Hinc eſt enim illud, quod mirũ uideri ſolet omnibus, quom dicit, Artifices xxv. diuerſis & locis et temporibus ita ſtatuã confeciſſe, ut ab uno ſemel facta eſſe

uide-

uideretur. Ad mẽſuram uidelicet eandem conueniebãt omnes, Eadem utebãtur proportione omnes. Heinc ꝙꝙ eſt illud Pythagoricum admirabile, Herculis ſtaturam ex olympico ſtadio adinuẽtam: heinc & mille alia, quæ quom dicũtur, miracula quidem audiri mera putãtur. Verum enimuero intelligendũ hoc loco quatuor prorſus eſſe ordines Statuarum, pariles, magnæ, maiores, maximæ. Pariles quidem fient, quom eius qui exprimitur Staturam undiqꝫ præſentabimus. Dantur hæ benemeritis ac ſapientibus uiris, Armodio & Ariſtogitoni, Homero, Soloni, Hippocrati, Gorgiæ, Beroſo, Pythagorę, Platoni. Ex noſtris L. M. & D. Brutis, Q. Mutio, Cleriæ uiragini, M. Catonibus, Q. Ennio, M. Varroni, P. Vergilio, M. T. Ciceroni. Nunc niſi capiciatis Magnæ fient, quom infra ſeſquialteram Statura continebitur, quæ & Auguſtæ dicuntur, quod Regibus Auguſtisꝫ Imperatoribus dicarentur, Phoroneo, Lycurgo, Temiſthocli, Zerſæ, Alexandro. Ex noſtris Romulo, Numæ, Tatio, Cn. Pompeio, C. Cæſari, Cn. Octauio, ac reliquis quei in Deorum numerum referebantur Cæſaribus. Atqꝫ hinc arbitror illud quod moritura Dido ſic queritur: Et nunc magna mei ſub terras ibit imago. Dolet enim abnegari ſibi & Statuã & ἀποθέωσιν, quæ minime dabantur ῆς, ꝙ ſua ſibi manu turpiter mortem conſciuiſſent. Maiores dicentur, quando ad alteram excreuerint. Ponuntur autem hæ ſolis Heroibus, Libero patri, Herculi, Theſeo, & eiuſmodi. Maximę

uero

uero fient, quãdo ter geminabitur humani corporis ſtatura, itemq; rurſus ac rurſus. Quæ quidem ſtatuæ uel à ſpecubus, uti ego opinor, uaſtaq; intus inanitate: id em̃ eſt κολοσσον: uel ut alij ab noxia radiorum effuſione, quę fieri ſolet eiuſmodi moles intuendo, uel ab authore ipſo Coloſſi ſunt denominatæ. Non poſſum hoc loco Regi non ridere intolerabilem iſtorum Grammaticulorum inſcitiam, qui ab eo ipſo inſigni Rhodios Coloſſenſes dictos exiſtimarũt, ad quos extẽt Pauli perbreues Epiſtolæ. Verum an Coloſsienſes ij ſint, non plane affirmarim. Stephanus tuus, nam cætero mancus mihi eſt, Coryſſem Epheſiam ſcribit fuiſſe urbem, à qua Coryſsienſes. Dicabantur aũt eiuſmodi Statuæ Dijs, Opt. Max. Ioui, Mineruæ, Apollini, Marti, atq; id genus cæteris. Quãquam Romani & Barbari Reges eas ipſas ſibi, ueluti & Auguſtiorem Actius uendicauerint. Extat etiam nunc Baroli, quod oppidum Apulię eſt, ad Cannas Heraclij Coloſſus. Mihi quidem æternum triſtiſsimæ recordationis ob acerbiſsimam patris memoriam, quíntus nunc agitur annus, ex quo proxime illeic eum ſepulturæ demandauimus. Sed iam mentem ad id, quod nobis propoſitum eſt, reuocemus. Accidit autem ſæpiſsime, ut rem ipſam, ex diuerſo minorem faciamus. Hoc etiam erit diligẽter conſiderandum. Nam aut erunt paruæ, aut minores, aut minimæ, hoc modo. Secetur, uerbi gratia, quæ nouem conſtat dimenſionibus, Humana ſtatura, hæc in has treis ptes, hæ mox ſingulæ in trinas.

Paruæ infra hanc portionem cõſtabunt, quæ eſt ad ſex, Minores, quæ eſt ad tria, Minimæ, quæ ad unum. Reſpondebuntq́ inferiora hæc ſuperioribus inter ſe, ſic, Primum hoc minimæ partis ſpacium, Spacio quod eſt minoris, quarto, & quod eſt maioris ſeptimo, ſecundũ quinto & octauo, Tertium ſexto ac nono. Horumq́ rurſus partes partibus. Quod ſi identidem fiat, Quantamuis Coloſſæam uaſtitatem pedali iam menſu definiueri mus, hoc modo. Vtrunq́ uero ſiue maiorẽ ſiue minorẽ ipſam rem feceris, aſſeruata etiã qualitate, ſemel in hunc fiet modũ. Eſto hoc Gymnicũ Athletæ corpus, ducãtur nũc lineæ hinc â planta indirectũ huc uſq́, una dimenſi one, Itẽ hucuſq́ altera, itẽ hucuſq́ & altera. Ab ſummo autẽ uertice ad huius extremum hæc. Si igitur intra hoc primũ ſpaciũ referri eandẽ oporteret, Sic, Quũ ab pari litate cadat, paruus dicetur. Si intra hoc ſecundũ, nã fermè ad medietatẽ uſq́ deſciuit minor. Si intra hoc tertiũ minimus, hoc uidelicet ſpacio minutiſsima quęq́ finiũ tur. Ducẽtur itẽ ex diuerſo in directũ, ambæ ad eandem unã dimenſionẽ lineæ. Si ꝓximiore hoc intus adauge retur ſpacio, magnus. Si hoc altero maior, Sin & hoc po ſtremo maximus dicetur. Pręterea ducatur ab inferiore hoc maioris ſpacij angulo, ꝑ ſummũ apicẽ, triplici eiuſdem in directũ menſu, ſic ter geminabit. Qua quidẽ ratiõe pueros, adoleſcẽtes, ſenes, q̃d antea mirũ uideri poterat, Eoſdem ipſos magnos, paruos, maiores, minores, maximos ac minimos efficiemus. Huius autem diuerſi-

tatis

tatis ratio opinor hæc est, ut minores fierent, uel inopia uel transportandi cõmoditas effecit, ut uero in centum & amplius aliquãdo cubitos accrescerẽt, opulentia atq; excellentior personæ dignitas. Æquũ enim est, ut qui animo & auctoritate præcellũt, corporis etiã dignitate cæteros præstare uideantur. Quod ipsum innuere uidetur Homerus, his ipsis carminibus, quibus Vlyssem facit ornari à Pallade. Olli multiplicẽ ex humeris tritonia pallam Cõponens, auxit corpus, lætamq; inuentã. Vnde paulo deheinc post tanq; aliquis de Cœlestũ numero uideretur. Sed ô certe diuinã Mantuani nostri fœlicitatẽ, qualis uero illa obstupescentis Reginæ admiratio. Tu ne ille Æneas? nonne ex superiore illa causa processerat, Os humerosq; Deo similis. Cyrum quoq; post præclaram illã de Assyrijs uictoriam scribit Xenophon circa cultum maiestatemq; corporis diligentissimũ. Alexandrũ Macedonẽ Curtius ob pusillitatem ab Amazonum Regina Talestri habitum contemptiorẽ. Eundẽq; mox in castris ubi fuisset, amplioris formæ monimẽta in posteritatis miraculum relinqui iussisse. Quam etiã causam fuisse existimo, cur augustiores specie humana uideãtur imagines nostrorũ Imperatorũ. Neq; enim id tam in causa erat uulgo, ut imperiti existimãt, q̃d multũ ex ea re diminutum iri uidebatur, si stata magnitudine fuissent, quum de alto prospectandæ ponerẽtur, q̃ quod excellens augustioris eius dignitatis ratio seruabatur. Illæ autem ipsæ Statuæ, quæ Dijs fiunt, siue

adaucta, siue & retenta humani habitus æquabilitate, à Græcis εἴδωλα, proprie à nobis simulachra nominantur, Martis, Veneris, Mineruæ, Cupidinis, Fidei, Fortunæ ac cæterorum Deorum, qui corporeis omnino formis carent. Quæ Heroibus illi ξόανα. Puto tamẽ initio sic uocatas omneis, maximeq́ numinum Ægyptiorum. Quę Regibus ἀνδριάντας, Quæ sapientibus εἴκελα, Quæ autẽ benemerentibus uiris βρέτεα uocarunt. Nam ἐκμαγεια, quemadmodũ & in Pictura εἰκόνου, de uultu opinor sunt, deq́ membris ipsis exp̃ssæ similitudines, quas nos imagines appellamus. Nam in reliquis frustra ullam inueniemus appellationem, nisi fortasse unico uocabulo effigies dixerimus. Figura enim ea est, quæ in plano designatur linea, circulus, hominis atq́ equi circumscriptio, quod ab illis σχῆμα nuncupatur. Ἀγάλματα quidẽ olim Homeri temporibus dicebãtur, quæuis templorum ornamenta, quæ spectantium animos afficerent, unde & nomen quod uulgo etiam remansit, habuere. Posterius uero generaliter & ipsæ Statuæ, quod ex ijs potissimũ eiusmodi ornamenta constarent. Quæ uero infra humani habitus staturam fient, uniuersę omnes Signa uocantur, unde & Sigilla, quæ intra minimam hanc erunt portionem, Cubitalis Palmarisúe altitudinis, uel etiã quantum fieri poterũt Tantillæ, hoc est parua signa. Sed certe stultus ego, qui Grammaticã docere uos uolui. Equidem nescio quomodo imprudens huc exierim. Detur tamen mihi nunc ueniasi, & Cicero idem sæpe fecerit.

REG.

REG. Placent nimirum hæc, Quom ita ſuo loco dicuntur. Nonne & ſummi quoq; Philoſophi interdum functi ſunt munus Grammaticorum? Iuris autem Ciuilis cognitio num aliunde dependet? Equidem non Cicero ni modo, ſed cuiuis γραμματικοτρῶ liceret arbitror, triduo poſſe ſe Iuriſconſultum profiteri. Perge. Tum ego ſic. Poſtquã igitur de Symmetria diximus, dicẽdũ nunc de Lineamentis. Lineamenta autem ſunt rectæ cõgruarum linearum ductiones, ad uniuſcuiuſq; ſpeciem demonſtrandam. Linearum uero aliæ extremæ, quæ et ambientes dicũtur, quom extrema complectimur. Aliæ uero intermediæ, quom res medias ſignificari, membrorumq; iuncturas diſtingui uolumus. Ambientium autem ducẽdarum ratio, ex actionum uarietate multiplex ac penè infinita. Poſſem ego totum hũc æſtiuum, quantus eſt, diem conſumere demonſtrando, uti iſti arridiorem ex triangulo, pleniorem ex quadrangulo faciem cõſtare doceant, uti intra horum fines, reliquum omne corpus. Sic intercludi oportere diſputent. Recte quidẽ ut qui Platonis Timæum perdidicerint, Sed ab hac noſtra docẽdi certiſsima ſerie aliquãto remotius. Compertum enim habemus Lineamenta omnia, ex ipſa corporum Symmetria, ex Optice, ex Phyſiognomonica ſumi. De Symmetria dictum. Mox uero de reliquis. Si prius ducendorum Lineamentorum rationem à me pridie in picturis excogitatam commonſtrauero. Corporum quidem omnium latitudinem, nam longitudo fit

ſemper. Altitudo autem umbris luminibusq; ſignificatur, ſi depreſſa ſint, ut pectus, tergum, liber ſua deſcriptione, Sic, ſi rotunda ut caput, collum, brachia, coxæ, crura, digiti, columnulæ, & eiuſmodi, ex tertia ſuç in circumferentiam dimenſionis parte finiri, hoc ut uidetis pacto. Nam quemadmodum in chartarum typis noctu atq; interdiu ex lucernæ ſolisq; umbra circumſcriptiones fieri poſſent, oſtendere inertiſsimum. Nunc igitur de Phiſiognomonica, nam de Optice, quæ multiplicior eſt, poſterius differemus. Eſtisq; interdū ad minus amariores epulas reuocandi. Ea autem eſt certa quædā obſeruatio, qua ex ijs, quæ corpori inſunt ſignis, animorum etiam qualitates denotamus. Solent enim, ut in ꝓuerbio eſt, artificem inſtrumenta, dominum qualis ſit domus oſtendere. Id autem quoniam αὐτόπτροφον eſt, commutationemq; patitur. Erit quidem Sculptori quàmmaxime neceſſarium, Namq; uel ex uiuētium corporibus effigies imitabimur, quod à nobis in Calpurnio factū uidiſtis. Vel mortuorum præſentias ex notiſsimis eorum moribus imaginabimur, Vt ſi ex Zopyri quis iudicatu Socratem effingat caluum, ſimum, uentroſum, & eiuſmodi. Quemadmodum à Veronenſibus in Catullo, Vitruuio, Macro, Celſo, Plinioq;, ꝙs ſibi ciues uendicant, factitatum, ipſi nos nuper feſtiue ſpectauimus. Vix iam certe uerbis explicari poſſet, quantum Statuario uſum præſtet Phyſiognomonia, nec Statuarijs modo, ſed & omni generi humano. Miretur quidem ſuo

iure

iure Plinius ſeueriſsimum, ut ipſe ait, authorem Trogũ Cumq; Trogo miretur & Ariſtotelẽ, Ex quo illa ea tranſtulit. Spernat quantumlibet uulgus, dum nobis in Socraticæ Pythagoricæq; philoſophiæ arcanis ſanctiſsime cuſtodiatur. Hæc nos tuto huic depoſitum credere, Hæc nos illi fidere, coniugium facere, pueros diſciplinis tradere, cum honeſtis conuerſari, turpes atq; obſcœnos effugere, nõ temere ſocietates & amicitias deligere, ſceleſtorum improbitatem abſq; ullo experimento deuitare, Hæc eadẽ prudentes fortunatos, & quaſi πεφύκατος uideri & eſſe nos facit. Apud Statuarios uero tanti erit, ut nobis illum ipſum qui tantopere deſideratur Homerum, Ipſosq; Græciæ ſapientes Cleobulum, Periandrũ, Solonem, Thalem, Chilonem, Pictacũ, Biantem, atq; è noſtris utrunq; Catonem, ipſiſsimos præſentare facili ter poſsint. Dicerem equidem ex Ariſtotele atq; Adamantio, nam Polemonis, qui de eadem re perſcripſit omnia, deſiderantur, niſi longioris eſſet inſtituti, uidereq; uti in prouerbio eſt, Mineruas docere. Verum eñ uero quæ ſcire oportebit Sculptorem, hęc ferè ſunt. Sed uoltis quando hæc ipſa nuper à me ſcripta ſunt, quemadmodum in Theæteto facit Euclides, de ἀναγνωσῆ, audiamus? REG. Quàmmaxime, tu interim reſipiſces. LEO. Nihil quidem fieri aptius poterit. POMPON. Heus tu puer, cape hunc libellum, ac lege. PVER. Naturæ morumq; inſpiciendorum ratio. POMPON. Non inde. PVER. Spectantur? POMPON. Iſteinc.

Pue-

PVER.

SPectantur autem homines, ex natione patriaq́, ſpectantur ex genere, ſpectantur ex ſe. Ex natione, ut quom Maurus an Aſſyrius, Thebis nutritus an Argis, de quopiam quæritur, quod potiſsimum ſolet ornatu ſignificari, ut illud, Virginibus Tyrijs mos eſt geſtare pharetram. Debemus enim, ut idem Poeta ait: Varium cœli perdiſcere morem, ac patrios omneis cultus habitusq́ locorum; Et quid quæq́ ferat regio, & quid ferre recuſet. Arcto quicunq́ ſubiacent, corpore ſunt quàm cæteri prolixiores, colore albi, comas flaui, capillis molioribus, glauci, ſimi, craſsiores, carnoſiores, uentroſi, ac corpulentiores, iracundi, ſimplices, leuiſsimi cõſilij, animo præcipites, ſtolidi, atq́ omnino diſciplinis inhabiles. Galli uidelicet Germaniq́. Contra qui ſub meridie, nigris capillis criſpisq́, nigris & oculis, corpore humiliores, cruribus grandiores, fuſci atq́ arridiores, Diſciplinis & ipſi parum apti, plurimæ tamen cogitationis, leues, doloſi, mendaces, lucrabundi, furaces. At magis minusq́ alij alijs. Quo diſtant accedunt́q́ ad arcton Boream Auſtralemq́, magis minusq́ alteri alteris. Sardi, Siculi, Mauritani, Arabes. Horum uero medij, mediam quoq́ habent & qualitatẽ, Corpore ſunt mediocres, capilli eis nec criſpi nimis nec nimis porrecti, colore mellino, aſpectu iucundiore, apti ſtudijs, ingenioſi, miſericordes, modeſti ac graues. Itali uidelicet Græciq́. Sed qua proximiores illis accedunt loco, accedunt etiam & moribus

moribus,ut Libes,Hiberis:Hiberi,Celtis. Quin & Libes Æthiopibus,& Celtæ Gallis similiores. Australini quidem omnes sicco dominantur & calido. Arctoi contra,humido & frigido. Nam & cæterorum quiq; ad Occidentem,quiq; ad Orientem spectant,eadē erit de duobus polis ratio. Plerunq; tamen euenit,ut alij alio transferant sedes,confundanturq; nationes,ut si Thraces cōmigrarint in Italiam,Itali in Thraciam,Persæ in Assyriam,Assyrij in Persiam. Ex genere autem inspiciuntur homines,non quom quibus quisq; sit parētibus ortus, sed quom Mas sit quæritur,an Fœmina Ceneus. Plurima est horum dissimilitudo,illud nobile,iustū, intrepidum,audax,æquabile,magnanimum,benignum, constans,animosum,probum, liberale, magnificum. Hoc uile,iniurium,timidum, temerarium, intemperans,remissum,atrox,difficile,uarium,ac mutabile semper, improbum,auarum,nequam. Fœmina omnis q̄ mas, est caput minor,corpore pressior,capillos habet molliores,nigrioresq;,uultum angustiorem,oculos uibrantiores splendioresq;, collum gracilius,pectora imbecilliora,latera molliora,ilia coxasq; habitiores,suras carnosiores,genuaq; ob eam ipsam rationem collabantia, extrema pedum manuumq; tumidiora, omnem corporis aspectum delicatiorem negligentioremq;, tactus est ei humidior,uox tenuior,gressus tardior ac densior,membra succipleniora, motus lentior. Medium uero & quodammodo neutrum genus,lasciuientis uidelicet na

turæ, luſiones, hermaphroditi, uirorum ſpadones, fœminarum eunuchi. Quos tamen nihilominus quam caſtrati ſoleant equi, canes, tauri'ue, ad bellum utiles, docet Xenophontis Cyrus: ut utriuſq; ſunt ſexus participes, ita & utroq; nequiores, malæ mentis, mali animi, peſſimi & cõſilij, crudeles, duri, doloſi, callidi, malefici, At alijs alij magis minus'ue, naturæ ſexiõis'ue culpa. Ex ſe uero ſpectãtur homines duplici ratione, ex ijs quæ cohærent ſubſtantiæ, & ex ijs quæ circumſtant atq; inducuntur. Cohærẽt ſubſtantiæ membrorũ ac totius corporis habitus, ex facie, ætate, inceſſu, uoce, ſpiritu. Circunſtant uero atq; inducuntur, ornatus, nomen, locus, tempus, & eiuſmodi. Sunt & media uultus, & color, quæ omnia Æneas in matre, Pyrgo in cœleſti Beroe pernotarunt. Nunc age ipſam ex ijs naturæ morumq; inſpectionem conſideremus. Omnium quidem ſignorum præcipua, quæ in oculis aut plane ijs proximiora, cuius generis ſunt pupillæ, palpebræ, frons, genæ, ſupercilia, naſus, labra, os, mentum, malæ, capilli, aures, ipſum caput. Secundum ordinem tenent, quæ ſecundum pectus & ceruicem, Tertiũ humeri, brachia, manus, ilia, pedes, Poſtremum uenter, tergum, fœmina, coxendices ac ſuræ, de quibus ſingulis quàm breuiſsime dicemus.

DE OCVLIS.

OCuli, hos natura tanquàm conſpecillares animorum noſtrorum feneſtras eſſe uoluit. Et quiſquam deinde queretur, non feneſtratum homini pectus? plurimam

rimam habent uarietatem. Statu quidem, magni, mediocres, parui, prominentes, conditi, tumentes, adæquati, concaui, mobiles, fixi, tremuli, rigidiores, conniuentes, non conniuentes, nictantes & non nictantes, Contuitu autem, uibrantes, languidi, humentes, sicci, splendescentes, tenebrosi, ridentes, mœsti, acuti, obtusi, graues, ludibundi, truces, blandi, atque id genus cæteri. Colore uero, nigri, glauci, scilicet ijdem ac cesij, queiq; de ijs fiunt; Subnigri, quei ob gratiosam uenustatem à Græcis χαροπῶι, à nobis uarij dicuntur. Et subglauci, quei ab illis αἰγώπαι, à nobis uero caprini nominantur. Itẽ ruffi, flaui, fului, unde cognomina familiarum, pallidi, punicei, lucei, uirides, rubicundi, ignei, flammei, sanguinei, crocei, ostrini, aurei, lactei, atq; id genus reliqui. Harum autem omnium qualitates, quid ita significent, longioris esset instituti recensere, quid uero inter se mixtæ si fuerint, negocij quidem permaximi. Attingam tamen, potentissimũ ea, quæ ad hãc ipsam rem magis pertinere uidebuntur. Ac ne minutula forte fides habeatur, parum experto adolescenti, existimes uelim, huius rei authorem, non Pomponium, sed grauissimos olim philosophos Aristotelẽ atq; Adamantium, quorũ utercq; rationẽ cur ita fiat adducere, quom uellet. Alter corpora animorum, uicissimq; animos corporum affectiones sequi argumentatus est. Alter uero Prometheum, principi Limo, desectam undiq; particulam addere coactum, apposuisse nobis opinatur, uim

leonis, astutiam uulpis, temeritatem apri, formidinem leporis, grauitatem bouis, fastum equi, scurrulitatem simiæ, fatuitatem pecudis, stoliditatem hirci, uoracitatẽ suis, ductatum pardalis, ferociam tygridis, imanitatem ursorum, desperationem elephantorum, rapacitatem luporum. Similiter & cæterorum reptilium, uolucrum, atq; aquatilium naturam, magis minusue uti, & libido ferebat, & limi natura patiebatur. Quem igitur, inquit, uideris subnigros ac mediocriter concauos oculos habentem, Ex leone, qui talis est, animosum eum fortemq; dijudicato. Quem cõditos, Ex simia, simulatorem, fraudulentum, delusorem, malicioſum. Quem stabiles firmosq;, Ex boue, grauẽ ac frugi. Quem protensos, ignauum, iniurium, contumelioſum, ac uere ex Asello asinũ. Itaq; rẽ ipsam nostro more summatim expediamus.

DE OCVLIS.

OCuli magni, mobiles, lucidiq;, si toruum contuean tur, simul & supercilia porrigãtur, agrestioris, crudi, rapacioris q; animi hominem indicabũt. Tales enim sunt aprorum luporumq;. Aristoteles quidem nec magnos nec paruos ait oportere esse oculos qui probẽtur. Prominentes oculi, quei sese extra mittant, quibusq; in circuli speciem tumor circumducitur, aut contra, quos ueluti castrorum fossa circumdederit, doloſum, stolidum, hominem ineptissimum significabunt. Quei si & mobiliores fuerint, uoracem. Si petulci atq; sanguinei, ebriolum. Si glauci, nec iusticiam, nec consuetudinem

hominis

hominis ullam. Si uero & supercilia grauarint, certior erit eius amentia. Si tumentiores paruiq́, parricidium ac ueneficium declarabitur. Quibuscunq́ uero fuerint prominentiores, splendidi, grandiores, purum, humidumq́ intuentes, insigni omnes iusticia & consuetudine præditi, disciplinis aptissimi, deamorosissimi, qualẽ ex Theæteto didicimus fuisse Socratẽ. Conditi nimis, quanquam acutissimi omnium intuendo, nisi fuerint & magni, nullo pacto probãtur. Horum nanq́ paruitas, dissimulatorem, inuidum, insidiatorem. Siccitas ad illa perfidiam, humiditas & amentiam augent. Laudatur uero status oculorum medius inter prominentem & conditum. Et quei nec tumidiores sint, nec concaui, sed mediocritatem quandam magnitudinis habeant castigatam. Mobiles oculi, turbatorem, suspiciosum, interpellatorem, infidum, ac curiosum, magis quàm perficacem ostendunt. Si & palpebræ moueant, certe animam præpotentem. Sin minus, audacem, Ocyus circumuolubiles oculi, ganeonem. Tardioris motus, pigrũ, inertemq́ denotabunt. Tremuli oculi, si in dextram ierint, secordiam, insanitatem: Si in siniſtram, adulterium: Si uero introrsum, quasi naso annuerint, gratiosum, Venereũ, & amorosum declarabunt. Rigidiores nunquam boni: Nã si fuerint humidi, formidolosum: Si arridiores, uesanũ: Si pallidiores, stolidum indicabunt. Si uero grandiores fuerint ac sub rubicundi, impotentis erunt & libidinis, & gulæ testimonium. Quod si quem uideris, qui

ſplendeſcenteis huiuſmodi oculos habeat, hũc tu ad cor tuos, ut nec tibi ciuem nec uicinum eſſe audias, ut qui malis tantum & calamitatibus gaudeat alienis. Oculi quei quom ſe claudunt, ſurſum attolluntur, libidinoſitatis, guloſitatis, ac ſacri morbi certiſsimum ſignum. Quod ſi & pallidi fuerint, impios atq; homicidas. Si ſubrubeſcẽtes, nigricantes'ue, intẽperatiſsimi oris, mulieroſos, ſtolidos, aleatores demõſtrabunt. Cõtra quei feruntur deorſum, contraria ijs eſſe omnia. Oculi quei quom ſeſe aperuerint perſtant, uel cogitationem, uel certe alicuius rei pœnitẽtiam ſignificabunt, quæ res ſcilicet ex ſuperiorum omnium ratione captabitur, ſi magni, prominentes, conditi, mobiles, & eiuſmodi. Vibrantes paruiq; oculi, doloſum, adulterionẽ. Magni uero, ineptũ, rudẽ, guloſumq; arguent. Quod ſi grandiuſculi, ſplendidiq; humidius contueantur, ingentem cõmonſtrabunt ſpiritum. Excelſam ac maximorum operũ effectricẽ animã, iracundos tamen, ebriacoſos, ac ſupra hominem gloriabundos, qualem fuiſſe aiũt Alexandrum Macedonem. Tenebricoſi oculi, manifeſtum quidem ijs ineſt incommodum. Si tamen ſicciores fuerint, infidum. Si & minuti, bilinguem, doloſum, inſidiatorẽ. Et cui grauiſsimas inimicitias profitetur Achilles, aliud pectore occultantem, aliud de ore promentem, animi multiplicis, peſsimiq;. Si uero quales puerorum uideri ſolent, humidi, grandiores, animoſum, cõſtantem, ſtudioſum, prudentem, diſciplinis habilem, timidum, ac prope auarũ. Præ

lucidi

lucidi aũt modo cõtradixerit aliud nihil, optimi. Splen descentes oculi, tametsi utiles, non tamen certæ sunt probitatis indices. Iidem enim glauci sanguineiue, callidita tem arguũt, ac iam uesaniæ proximiorẽ audaciam. Sub nigri, timorẽ, formidinem, suspitiones. Nigri uero & adulterium. Quei si toruũ contueantur, difficilitatis, molestiæ, ac morositatis indiciũ. Si & humidum fortitudinis, imprudentię, celeritatis, iracũdiæ, secordiæ, inuenustatis. Si & siccum, nequicioſiſsimæ sceleroſitatis. Oculi in quibus uoluptas quædam ac risus, & ut ita dicam, inhabitant, dissimulatores. Iidem uero conditi, insidiatores. Sicci, aut quibus exteriora palpebræ supercilia, genæ, ac labra nõ steterint, reprobissimos indicabunt. Humidi uero, non malos quidẽ, sed tamẽ uanos, rudes, omniq; animorum cõmotione carẽtes, pigros, intemperantesq;. At si horum inanes palpebræ non connictarint, fueritq; frons læta, et utrinq; simul uacua supercilia, hominem eum significabunt, magnificum, iustũ, suauem, pium, facilem, hospitalem, atq; optimæ consultationis. Tristes uero humidiq;, studiosum, plurimarumq; artiũ sectatorem. Nam si & supercilijs obtegantur, affueritq; læta frons, æquabilem, fidum, frugi, prudentemq; monstrabunt. Sicci uero si & uultus fuerit trucior. Item si frons aspera, aspectus immobilior, palpebræq; recte, rusticanissimas uoluntates, improbissimas & cogitationes, nec ullum unquam ijs esse intentatũ imperfectumq; facinus. Acuti oculi tumultuatorum hominum sunt atq;

rapa-

rapacium. Oculi quei frequentius conniuent, id autem est quom immoto capite huc illuc obliquantur, quod pro dubitare usurparunt, formidolositatem coarguēt. Si cum siccitate, fraudem, insidias, occultumq; aliquod malum. Si cum tremore palleant, aut quopiam auertantur, fatuitatem. At uero quei contra non conniuerint, robustiores inuictiq;. Quod si & grauedinosum intueantur, nihil unquā boni est id quod parant. Si lene atq; humidum, studiosos, faciles, amorosos. Si pallescentes, puniceiue siccum, improbissimarum rerum memoriā, iracundiam, inuidentiam, aut quamuis aliam extremā maliciam denotabunt. Et si circumuoluantur, amentiā. Oculi quibuscunq; pernictant, insidiatores, furaces. Si uero humidum, multarum artium studiosos. Sin contremuerint pallescant'ue, famelicos, & quei ad epilepsiā declinarint. Quibuscunq; uero non pernictarint, sed si quom clauduntur defluant, uerecundos. Si & mox attollantur, adulteros, uoraces. Sin recti permanserint, benignos, bonos uiros. Sin & sicci, temerarios indicabunt. Quod si ad hæc frontem quis habuerit asperiorem, supercilia constrata, palpebrasq; duriores, agrestiore animo, paratus ad audendum omnia, quiq; & laudibus & honoribus & donis facillime capiatur. Horum autem omnium mediocris status præcipue laudatur.

DE PVPILLIS OCVLORVM ET CENCHRIS.

OCulorum acies, quas & pupillas uocant, paruæ quibus fuerint, prauissimæ cogitatiōis eos esse necesse est,

eſt,item & auaros ac puſilli animi,Serpentes enim Ichneumones,ſimiæ,uulpesq; huiuſmodi.Contra,quibus magnæ placidiſsimæ mentis, liberales, magnanimos, forteis.ouium enim ac boum tales. Quibus ſecundum rationem oculorum decentes fuerint,probi. Quibus cõtra,nefariꝰ,impudentes,ſceleroſi. Quibus inæquales,nõ prorſus mali. Sunt autem interdum in oculis calculi quidam,quos Græci Cenchros uocant, ad ſimilitudinem Milꝰ,candidiores,fului,pallidi,ſanguinei,quiq; admixtum habent pallidum fuluo,& ꝭs nigrum. In charopis oculis Cenchri qualeſcunq;,agreſticitatis,iniuriæq; nota.In nigris ſanguinei, ueneficiorum. Pallentes, etiam magicorum carminum.

DE PALPEBRIS ET SVPERCILIIS.

QVei rectas palpebras flexaq; ſupercilia non habuerint,ſed cum tremore ſubmoueant aſpectum, hi ſe miuiri quũ ſint, uiri tamen eſſe coguntur. Quibus innuendo protenduntur palpebræ,fœminati. Quei alteram palpebrarũ emittunt,& dum quopiam auerterint, humidum ac molle reſpiciunt,delicioſi,quei plurimũ formæ fidant,ac mœchi. Veſiculæ autem illæ, quæ ſolẽt eſſe infra oculos,ebrioſorum. Quæ ſupra, ſomniculoſorum,Ambæ uero utrorumq;. Anguli oculorum à temporibus parui,reprobos. A naribus carnoſi, reprobiſsimos denotant. Supercilia quei attollũt cum ſpiritu, crudæ ſunt mẽtis,prauiq; conſilꝰ homines,uani,obloquentes,iracundi,ſedicioſi. Recta ſupercilia, mollem. Iuxta

naſum, flexa, rigidum, luxta tempora, deriſorem. Contracta inuidum. Demiſſa maleuolum indicabunt.

DE OCVLORVM COLORIBVS.

QVei glaucos oculos, minimasq; acies habuerīt, illiberales, auari, callidi. Quei eoſdē aridos, incertis erunt moribus, agreſtes. Quei humidos, dat enim hos Palladi Homerus. Splendeſcentes decenterq; magnos, optimi atq; animoſi. Subpurpurei quibus fuerint oculi cum ſiccitate, iracundos. Cum humiditate, ebriacoſos ſi dixeris, nihil aberrabis. Subalbidiores paucamq; glaucitatem habentes, timiditatis atq; impotentiæ ſignum. Cerulei, qa cęteris humidiores, propterea & meliores. Verum de oculis ſupra quàm conſtitueram ſatis, nunc & reliqua proſequamur.

DE NASO.

NAſi ſummum gracile ſi fuerit, facilem iracundiam. Craſſum uero depreſſumq;, conſceleratos mores denunciat. Plenū, ſolidū, obtuſumq; ſi uideris, ex leonibus, molloſſisq; fortem ac iactabundum dīudicato. Naſus oblōgus, gracilis roſtratusq;, eius quoq; generis mores dabit. Naſus adclinans, uitæ morumq; honeſtatis ſignū. Naſus rectus, linguę ſignificat intemperantiā. Acutus, iracundiā. Obtuſus, molliciē. Aduncus q & aquilinus, regalem animū, ac magnificentiā. Simus, immodeſtiā, ſcortationē. Minor, fraudē, rapacitatē. Adapertus animi uim roburq; corpis. Anguſtus rotūdior obſtructusq;, ſolitatem, ſecordiā, ueſanitatem. Obliquus intortusq;, mentis & animorū obliquitatē. De

DE FRONTE.

FRons angusta, ruditatis. Plana, fecordiæ. Magna fe gniciei. Parua mobilitatis stygmate inusta. Frons autem longa, docilitatem, atq; optimos sensus ostendit. Depressa atq; humilis, fœminatum. Rotunda, iracundum. Gibbosa, insensatum. Circumducta, impudentem. Aspera, quæ quasi fossas habeat, infidum, callidũ, & si cætera adfuerint, stolidum. Quadrata quæ scilicet suæ magnitudinis mensionem habuerit, euidentissima prudentiæ, fortitudinis, intellectus, magnificentiæq; index. Frons alta rectaq;, contumaciam. Distenta securitatem. Rugosa, studium ac sollicitudinem ostendet.

DE GENIS ET MALIS.

GEnæ malæq; quibus carnosæ, segneis atq; ebriacos indicãt. Graciliores, impubitatis. Pinguidiores callidítatis. Crassæ & ab oculis demissiores, inuidẽtiæ signum. Rotundæ, dolosorũ. Prælargę, uaniloquẽtiorũ.

DE ORE ET LABRIS.

OS neq; firmum, neq; proteruum, audenciæ, nugacitatis, dementiæ nota. Os paruum prominensq;, infidiarum, reprobitatis. Concauum ac fornicatum, ut si infremeret, inuidentiæ, sceleroſitatis. Humile ac depressum, formidinis & consiliorum instabilitatis. Oris autem sectio, uesanum, crudum, manduconem. Vastitas caninã denotabit exuricionem. Os paruum fœminas, maius uiros decet. Labra in ore maiori tenuia, ut inferioribus adiũciantur superiora, magnanimitatem signi-

ficabunt,ac leoninam fortitudinẽ. In minori uero, ignauiam,inhumanitatem,moleſtiam,impietatem,perfidiam. Quibus ſupra caninos attollũtur ex rictu labra, peſſimorum morum,adclamatores,iniurij, conuiciatores, mordaces. Quibus totum os protenditur, labraq; ſunt præpinguidiora,rotunda,atq; extrinſecus inuerſa, unde Chilonum Labeonumq; cognomina, & moribus & operibus ſunt ſuini. Quibus inferiori labro,ſuperius labrum ſuperadijcitur, prudentiores. Quibus contra labro labium prominebit magis,non prorſus mali, quanquam uani & ſtolidiores.

DE MENTO.

MEntum quibuſcunq; longius,non omnino reprobi,niſi quod præter modum loquaciores ac molliuſculi. Quibuſcunq; breuius, peſſimi, crudeles, diri, atq; inſidiatores. Ex ſerpẽtibus quei tales ſunt. Quibus acutum,bonam habent hi omnes mentem. Quibus rotundiorem figuram circumſcripſerit,effœminati. Quibus quadratam,uiriles. Quibus ſummo in loco tanquã in duos uertices diſſiluerit,modo ſciſſura ſit apparens, doloſi. Nam ſi leuis, Venerei potius gratioſiq; iudicabuntur.

DE CAPITE ET CAPILLIS.

CAput ualde paruum,quiſquis habuerit,is ab omni erit ſenſu humanoq; captu alienior. Qui modicũ, fortis,probe ſenſatus,magnanimusq;. Qui permagnũ, imbecillus,illiberalis,nullius aut certe rudiſſimi perceptus

ptus. Qui obliquum, inuerecundior. Qui altum, contumacior. Qui utrinq; conuexum, iracundior. Pars capitis posterior depressa atq; humilis formidolosi, ac prorsus animo toto carentis. Caput uolunt id sensibus cæterisq; rebus uideri perfectum, quod mediocre fuerit, q̃d rectum, quod & intra mensum constiterit, ac ? Græcæ literæ figuram habuerit. Capillos autem nihil ad hanc rationem conferre uult Adamantius. Sunt uero multiformes, porrecti, crispi, leues, intorti, molles, duri, densi, rariores, nigri, albi, glauci, rubei, ruffi, flaui, & eiusmodi. Aristoteles tamen molliores capillos, facilioris uult esse ingenij signum, duros agrestioris.

DE AVRIBVS.

AVriũm multa uarietas, quædam sunt tenues, quædam crassæ, aliæ magnæ, aliæ paruæ, extãtes, pressæ, atq; earum mediæ. Item quadratæ, rotundæ, immobiles, & unde flaccorum cognomina, languentes ac deciduæ. Tenues igitur minores ac ueluti circumcisæ, fatuum denotabunt, callidum, malicioſum. Crassæ magnæq;, surdastrum. Extantes præsentaneam hominis docilitatem, mansuetudinem, benignitatem. Pressę, inscitiam, ruditatem. Quadratæ uero ac mediocriter magnæ in audiendo argutissimum.

DE FACIE AC VVLTV.

FAcies quibus est, Aristoteles inquit, magna, rudiores. Quibus parua, immoti. Quibus larga, stupidi. Quibus circumlata, animosi. Carnosa, inquit Ada

mantius, facies, delicioſi eſt hominis, lauti ac pubeſcentis. Macra, ſtudioſi, deamatoris, inſidiatoris. Parua facies, paruos quoq; redarguit mores. Permagna uero, ſtolidiores. Iam uero ipſe index obtectorq; conſcientiæ noſtræ, Vultus, quàm incertus, incõſtans, uarius, quia totus uidelicet ex animorum perturbationibus confingitur, Quinetiam interdum earum ſimulator ac diſſimulator. Quare haud temere ex eo omnibus horis dijudicandum, niſi quom ab eiuſmodi motionibus animi deferbuiſſe uidebuntur. Mille ſunt eius uarietates, mœſtus, iucundus, facilis, ſeuerus, alacer, triſtis, clarus, tenebroſus, nubilus, doloroſus, peruigil, ſomniculoſus, ſecurus, audax, meticuloſus, & eiuſmodi, quorum & animi tales. Alacer autem clarusq; uultus, certiſsimus index adulterij, Erubeſcens hinc illud, ſalua res eſt, pudoris ac uerecũdiæ. Vultum qui perexprimere potuerit, is ſe ſciat non multum iam abeſſe à Liſyppo. Nunc uero deinceps & reliqua.

DE COLLO.

COllum queicunq; habuerint oblõgius, graciliusq;, timidiores ſunt, atq; egregie malorum morũ. Quei pinguidius prolixiusq;, animoſiores, iactabundi, contumaces. Quei & compactius, robuſti, fortes, atq; ad diſciplinas, idonei. Nam quei contra inanius habuerint, uafri, adulteri'ue. Collum quod neruis obtẽditur, ſiniſtri, ac ſi adſint & cætera, fatui, inq; dementiã delabantis. Collum præpinguius, iracũdi, ad diſciplinas inhabiles,

ſuini

ſuini. Collum breuius prę multūmq́, audacis. Collum denſius, nullam in partem cadens, ſiniſtri, contumacis, inepti. Collum effractum, ſemiuiri. Collum in dextram adclinans, ornati, prudentis, ſtudioſiq́. In ſiniſtrā, adulteri, ac nullius prudentiæ. In utranq́ uero, aut in quamuis aliam, prauiſsimi animi ac mentis indiciū. In nullam uero, moderationis, plurimæq́ et artis et exercitatiōis. Collum quibus longum, ijſdem erunt etiam crura lōga.

DE CERVICE ET GVTTVRE.

CEruix quibuſcūq́ aſpera atq́ obliqua fuerit, ineptiſſimi. Quibus quæ ſub ea ſunt ſpondiles aſperæ, collumq́ prominentius, ſeſe humeris ſupereffuderit, iniurij, præduræ mentis, ad diſciplinas tanquam ad Muſicen aſinus apti. Guttur aſperum, leuitatem arguit, proteruitatem linguæ atq́ arrogantiam. Quod ſi & ſpondilibus hæſerit, ſolam ex ijs leuitatē, item hominem ebrioſum, querulum, triſtem, iracūdum, cœnipetam, alioqui ſemper altiora cogitantem.

DE CLIDIBVS, PECTORE ET MAMILLIS.

CLeides, ſic enim à Græcis uocantur, hi quei è ſummo pectore in imam gulam exeunt uertices, à clauium effectu ſimili. Obſtructę, nullam uim aut ſenſus, aut actionis oſtendūt. Apertę, molliorem fœminatūq́. Mediocres uero, quæ ad naſi longitudinē dimenſu inter ſe diſtarint, inſignē hominis & prudētiā & uirilitatē. Qui buſcunq́ ab umbelico ad cleidas, maior commenſus q̄ ſit circūlatio colli, hoc eſt, plus duabus faciebus, guloſi,

exuri

exuriones. Pectus magnum ac dearticulatũ, significat robustitatem, gracile atq; imbecillum, animi pusillitatem. Carnosum uero, affectus dexteritatisq; carentiam. Mamillæ quibus in obeso pectore dependent, scortatores, ebrioli, & ganeones indicabuntur. Nunc postremũ ad reliqua.

DE HVMERIS, SCAPVLIS, LVMBO, ET TERGO.

PIngues humeri, nullo modo probãtur. Robusti, robustos & mores significant. Vacui, fœminatorum sunt ac timidorum. Graciles erectiq; pessimorum. Inarticulati, efformesq;, stolidorum. Scapula quibus est robusta, robusti & ipsi. Quibus imbecilla & gracilis, timidi ac pusillanimes. Carnosa, sensuum indicat ægestatẽ. Angusta, etiam fatuitatem. Latior, mentis altitudinem. Rotundior, industriam, sagacitatem. Gibbosa curuaq; scapula, humeriq; in pectus effracti, inuidentiam, prauitatem. Lumbus osseus, fortem significat, & uirilem. Carnosus mollisq;, mollem & effœminatum. Acutus uero, intemperantem ac timidum. Tergum latum, ac solidũ, animositatis generositatisq; signum. Angustum, cõtra & solutum, timiditatis & illiberalitatis. Incuruus autem homo, nequaquam unquam bonus, nisi membra humidiora cæteraq; urbana affuerint signa. Sic tu eum succinctum ac uenatorium iudicabis.

DE VLNIS BRACHIISQVE.

VLnæ si ita fuerint prolixiores, ut demissæ manus ad medias infra coxendices peruenerint, fortitudinis ac

nis ac fœlicitatis ſignum. Breuiores uero, quorum capi ta cibo occurrunt, maleuolentiæ, inuidentiæq;. Exiles, hominem effœminatum. Carnoſiores uero diſciplinis ſenſibusq; carẽtium. Vlnas, brachia, cubitosq; ipſos be ne articulatos eſſe oportet, quos probari uoluerimus.

DE MANIBVS, DIGITIS, VNGVIBVSQVE.

MAnus teneræ molliores q;, optimi dicuntur eſſe in genij argumentum. Duræ magnæq;, fortem illũ quidem ſignificabunt, haud ſatis tamen diſciplinis ido neum. Paruæ manus, callidum. Perbreues ac mutilatæ, fatuum. Quæ ſi & pingues, nequiſsimum. Anguſtæ gra cilesq; manus, rapacitatis. Pleniores quæ oblongos ha beant digitos, furacitatis. Graciles tortuoſæq;, nugacita tis, uoracitatisq; indicium. Digitos queicunq; habue rint compactos, nunquam boni. Quei conſtratos diſiun ctosq;, callidi, auari, ac perditiſsimorum morum. Quei paruos gracilesq;, pauciſsimi intellectus. Quei præmu tilos craſſosq;, audaces, ferini. Quei oblõgos gracilesq;, minimæ rudioris q; mentis. Digiti qui commenſu con ſtiterint ſuo, omnium optimi. Vngues lati colore albo ſufflauoq;, naturæ bonitatem. Anguſti, prolixiores, cur uiq;, item & carnoſi, improuidum, male ſenſatum. Obli qui, inuerecundum ac rapacem commonſtrabunt. Par ui, pallidi, nigri, aſperiq; ungues, & qui carni hæſerint, calliditatis. Rotundiores, libidinoſitatis indicium. Vn guium illuciditas, nequaquam eſt hominis frugi. Ipſi ta men per ſe ungues infirmam habebunt rationem.

DE LATERIBVS, ILIBVS ET VENTRE.

LAtera graciliora, formidinem, debilitatem. Dura atq; carnosa, indocibilitatẽ. Circumlata atq; in speciem tumoris plena, nugacitatem nequitiamq; redarguent. Ilia prępinguidiora mulierum, ossea uirorum. Gracilia, densa, sordida, & tãquam eliquata, callidissimorũ hominum. Venter uacuus, & sanitatẽ & magnanimitatem ostendit. Macerrimus ac præter modum inanis, timiditatẽ, nequitiam, exuritionem. Carnosus si & mollis fuerit, pendensq;, sensuũ hebetudinem, intemperantiã, ebriositatẽ. Si durus ceruicisq; compactus, calliditatem.

DE COXIS ET CRVRIBVS.

QVibus articulatæ solidæq; fuerint coxendices & crura, egregiam naturæ aptitudinem præstabunt ac generositatem. Quibus contra inarticulatæ ac molles, timidam imbecillitatem. Quibus prægraciles, improbitatem: quæ si etiam neruosæ, præter illa immodestissimam procacitatẽ. Crura uero ipsa suris prægnantia, intemperantes, inuerecundos, & abominabiles indicabunt. Genua quibuscunq; tanquã collabantia, mulierosi, fœminatisq;.

DE PEDIBVS AC TALIS.

PEdes neruosi, articulati, & generis & morum nobilitatis uestigia impriment. Teneri, & quales Telemacho dat Homerus humiduli, molliorem significant. Præmutili ac pingues, ferinos arguent mores. Oblongi, plurimæ cogitationis signũ. Parui, calliditatis. Magni

gni, mœchanicitatis. Quei adæquatas habuerint plantas, aut contra nimiũ conuexas, Item quei quaſi talis incedunt, improbi, aſtuti, callidíq;. Tali autem diſcreti, nobilem. Molles leuesq;, effœminatum. Graciliores, timidum, intemperantemq; demõſtrant. Calcaneorũ craſsitudo plurimæ ſeruilitatis atq; indocibilitatis indiciũ. Prępingues talos, aſperiora calcanea, carnoſos pedes, digitosq; horũ incuruos, & Suras prægnãtes, quei habuerint, omnes, patrio uocabulo utar, Cataces. Sic enim pueri appellare ſolebamus, fatuæ mentis hominẽ furioſum.

DE COLORE.

NVnc demũ pauca quædam & de colore dicamus. Nam nomen ipſum & facta, baſis explicabit, Nulli unquã artifices, uocem dabunt, inceſſum, uultum, ſpiritum, ætatem, ornatum, Statuæ quom fiũt ipſæ præſtabunt. Quibus igitur niger eſt colos, adulteri, timidíq;. Albicans color, pigrum, intemperantem, fœminatũ, incontinentem. Fuluus, doloſum ac multiformem. Subuiridis, quẽ obꝟciẽs Piſoni Cicero, ſeruilem uocauit, niſi ex aliqua ægrotatione is fuerit. prauum, timidum. Lutеus, auarum, inuidum. Mellinus, iracundũ, epulonẽ, nugigerulum, dicacem, meticuloſum. Flammeus in leuiter ſubrubeſcente corpore ſi perdurarit, naturæ bonitatem aptitudinem, in diſciplinis capeſſendis promptitudinẽ & egregiam animorum nobilitatem ſignificabit. Albus ſufflauusq;, & animi & corporis uim ꝓmittet. Atq; hęc generaliter. Pectus uero ſubrubicũdum, excandeſcentẽ

iram denunciat. Idemq; erit, si quæ circa uentrẽ, quæq; in temporibus insunt uenulæ, paulo apparentiores fuerint. Vultus ipse per se rubicundus, uerecundiã ostendit. Nam si genæ tantum erubuerint, uinositatem. De coloribus autem oculorum, quia iunctim dicendum de ijs fuit, Satis quidem, ut arbitror, est supradictum.

HÆc sunt, tum ego inquam, quæ de Phisiognomonica nuper nostro more interpretati sumus. Si quæ displicuerint monebitis. Nam ad Pistoriẽsem nostrum cogitamus dare, uoloq; ei hæc probatum iri quàmmaxime. Sed nunquid rogo sentitis, quantum hæc Statuario intellecta conducant, quantumq; sint ut intelligantur necessaria, an aut Deum aut hominum quenquam quis ponet, cui prius hæc cognita non fuerint? Miseret me fateor istorum Deorum, atq; in primis Nazerini nostri Dierecti. Nam quis erit unquam uir bonus, cui quidem honoris quàm uitæ sit ratio potior, qui non & alterum atq; alterũ malit Gaballum, quàm se isto modo spectari, dissimulatorem, impudicum, furem, perperum, appetonem, tenebrionem, & eiusmodi? Verum & id quidem nimis, nunc ad Perspectiuam rationem pertranseamus, quæ & si fermè tota pictorum esse uideatur, ad Sculptorium quoq; munus transfertur quàm cõmodissime. Ea uero duplex, Altera ad φυσιολογίαν, altera uero ad γεωμετρὼ pertinebit. Priore quidẽ illa rationes traduntur, cur inconspicuis ita perspectus afficiantur,

tur, ac quemadmodum triplex illa ſpeciendi ratio fiat, ex directo, ex reflexione, ac refractione radiorum. Quæ quoniam plurimos nacta eſt, & Græcos & Latinos ſcriptores, eſtq; aliquanto ab hac noſtra remotior, non eſt mihi propoſitū eam uos edocere, quei alios ſoletis. Poſterior autē hæc noſtra duplex, namq; uel ad totū opus uel ad ſingulas pertinebit partes. Quæ ad totum opus pertinet, prior, ac uiſu primum dijudicatur. Quæ uero ad partes, eas ſibi res tantummodo conſiderandas proponit, quæ perſpectioni occurrent. Prioris autem huius quæ ſeſe latius effundit ratiocinatio, ſumetur ſic. Omne corpus quocunq; ſtatu conſtiterit, in aliquo quidem neceſſe eſt eſſe loco. Hoc quum ita ſit, quod prius erat, prius quoq; & heic nobis conſiderandum. Atqui locus prior ſit neceſſe eſt quàm corpus locatum. Locus igitur primo deſignabitur, id quod Planum uocāt. Facies autem quàm directiſsimum ſic. Ad perpendiculum mediam lineam demittito, Heinc inde ſemicirculos circūducito, Per eorum interſectiones lineam ipſam æquoream trahito. Nequis uero fiat in collocandis deinde perſonis error, fieri oportere demonſtrant hoc modo. Eſto iam in hac quadrata, nam eiuſmodi potiſsimum utimur, tabula hæc inquiunt linea. At quantum ab hac, plani deſinitrix diſtare debebit? Aut ubi corpora collocabimus? Qui proſpicit, niſi iam in pedes deſpexerit, proſpiciet à pedibus, unica ſui ad minimum dimenſione. Ducatur itaq; quot uolueris pedum linea hæc. Mox deinde heic

longius attollatur alia in humanam ſtaturam, Sic. Ex huius autem ipſius uertice ducatur ad extremum æquoreæ linea, ſic. Itidem ad omnium harum portionum angulos, Sic. Vbi igitur à media æquorea perpendicularis hæc, cum ea quæ ab uertice ad extremum ducta fuerat, ſe coniunxerit, plani finitricis lineæ terminus heic eſto, quod ſi ab æquorea ad hanc finitricem, ab laterali ad lateralem, abſq; ipſarum angulis ad angulos, plurimas hoc modo perduxeris lineas, deſcriptum etiam collocandis perſonis locum habebis, nam & cohærere & diſtare uti oportuerit his ipſis debebunt interuallis. Atq; ad hunc modum diſſeruerint. Nos noſtro more forſitan diſtinctius, Sculptoriæ Perſpectiuæ pars, quã ad totũ opus pertinere diximus, triplex. Nam triplex omnino ſpeciendi legitimus ordo. In rectum quum uidelicet intra extremas haſce uerticis ac pedũ lineas uiſus dirigitur, cuius ratio proprie uti arbitror ἐπὶ ικὴ nominata. In ſurſum, quod ad uſq; medium horizonta ſupra caput attollitur, quæ ἀναπτ ικὴ dicta. Et deorſum quom infra pedes tantundem demittitur, quæ καθαπτ ικὴ nuncupata, in quibus omnibus quid oporteat diligenter conſiderandum. Ille etenim perſpectus, qui fit in rectum, non niſi ad priores peruenire poterit perſonas, aut per interualla earum ad ſecundas, atq; interdum etiam ad tertias. Quoniam uero hoc ipſo perſpectu, quæ primo ſeſe offerunt res, paulo pluſquam ex dimidio proſpectantibus occurrunt, itidem & iſteic in tabula extare primo

mo loco debebunt, sic. Contractius secundæ hoc celsiore, propter rationem distantiæ in plano, Sic. Contractius uero & tertiæ, uix summam heinc superficiem mittent, quod ipsum in uetustissimis plerisq; monimentis obseruatum animaduertimus. Ea nanq; oculorum lex est. Priora sese magis ostentent, longinquiora compressius uideãtur. Si igitur distarint heinc personæ, ab his quei in prima heic constiterint acie, prominebit exterius planũ, Sic. Sin cohærebunt heic à tergo posterioris nihil id ita oportebit. Quom uero suspiciẽt, atq; in alto aliquid loco significare uoluerimus, uerbi gratia hominem hũc in summa specula, Nautam heic in summa turre mali, aut Dædalum etiam si libuerit cum Icaro uolantem, considerandum qua distantia, quáue id altitudine ab hoc ipso suspectionis centro fuerit, & quantum illinc radiorũ unũquodq; suscipiat. Nam heic propius, isteic remotius, hoc maius, illud minus esse conueniet hoc pacto. Sed quid hoc est Leonice aciem nostram quom attollitur, superas etiam domos Deorum scãdere, quom dirigitur 40 milia pass. ulterius non progredi, sed in cõuexum terminari, quom uero demittitur, inferius pedes non transire, et tamen quæ sub pedibus sunt, nos terrena semper spectare? in quamcunq; uero deferatur partẽ centesimo passu hebetari? Ascẽdimus enim Cremonensem & nos turrim, eo quum accessissem nuper ad Grammaticos salutãdos, Lugarium, cuius cum gnato mihi familiaritas, & Caietanum uestrum, ut narrare solebat in Græcis

Græcis literis condiſcipulum, neq; uero putetis ulla me re in tota illa prouincia delectatum magis quàm conſue tudine, quorum eſt feraciſsima Grammaticorũ, quàm multos Brixiæ, Bergomi? Taberium Britannicum, hoſpitem in primis meum Clementem, qui claras facit ſuas uideri, minutulas quaſdam ubi Grammaticam do ceatur Athenas. Quid uero me Grammaticis non dele ctri Grammatico patre natũ? Sed iam ad propoſitũ. Sin itaq; deſpicietur, quando is eſt frequẽtior multoq; difficilior proſpectus, maiorem & curam & diligentiã adhibendum nobis erit. Tunc enim deſpiciendi hæc ra tio tractabitur, quoties plurimam rem aliquam oſten derimus, ueluti magno in populo quom ſæpe cohorta eſt ſeditio, pugnas, prælia, urbes, & eiuſmodi, quod ip ſum fieri aliter nõ poteſt, quàm deſpectu. Etenim in om ni re tumultuoſa ſpectaturi, ſemper altum conſcendi mus. Quare quoties multiplicem uoluerimus rem ullã talem proſpectantium oculis ſubiicere, ad hanc ipſam deſpiciendi rationem decurretur. Ac quæ primo in quã uelis partẽ ſe offerũt, proximiore heic loco ſtatuemus. Quæ deinde inter medio heic conſpectiore, Quæ po ſtremo heic celſiore, eum in modum, ut ſpaciis quæq; ſuis interdiſtincta, ſuo ſic ordine dignoſcantur, cuiuſ modi intelligit illud, Videt Iliacas ex ordine pugnas, Bellaq; iam fama totum uulgata per orbem, Atq; ille u terq; Vulcanius clypeus. Conſtat enim tota hæc in uni uerſum Perſpectiua, diſpoſitione, ut intelligamus qua cunq;

cunq; ratione ſpectetur, quantum ab alio aliud diſtare aut cohærere debeat, quot neceſſariæ ſint ad illam rem ſignificandam perſonæ, ne aut numero confundantur, aut raritate deficiat intellectio. Dicerem equidē de hoc ipſo genere toto ſingulatim plura, niſi prudens artifex, quæ dici poſſent, ex ſupradictis facilime cuncta depræhenderet. Intelligendum eſt autem in recto perſpectu, tabulam ipſam pro pariete, in ſurſum pro æthere, in deorſum pro terra accipi oportere, Quãquam inter ſe una ſemper egeat alterius, ex qua re ſola Perſpectiuæ rationis huius lex tota dignoſci poterat. Igitur animaduertite, libet unico uobis exemplo rem omnem ſignificare. Eſto heic ſagulatus Hannibal, heic purpurati Romanorum duces, Paulus & Varro, heic Romana manus, heic Carthaginenſis, hac fluuius, heic & cędes. Diriga tur age nunc æquor in rectam oculorum aciem, Sic: certe non uidetur: deprimatur hæc pars anterior, iam melius. Age adhuc, etiam melius. Age adhuc in perpendiculum apertius, ita ſemper oculus rem ſibi ſubiectam quærit. Eſto rurſus hoc pulpitum cubitis age altum tribus, ſi res quæ in eo fient, uideri debebunt, certe aut iis quei poſterius ſunt, aſcendendum erit, aut certe qua ſi hic liber quom legimus attollendum pulpitum, ita nunquam & heic erit à natura recedendum. Hanc uero triplicem ſpeciendi rationem à pictore quiſquis ille fuerit, animaduertimus perbelle ſemel adſeruatã. Ita enim is Danaem compoſuerat, ut ſi proſpiceres auarã ipſam

puellam, ſtupeſcentem uideres. Sin ſuſpiceres, Iouem iamiam è nubibus deſcenſurum impluuio putares. Sin uero deſpiceres, proximas regiones aurea conſperſas grandine mirarere. Sed de uniuerſali Perſpectiua hęc ſatis. Altera uero Perſpectiuæ pars, quæ ſingulas conſiderat rerum paritiones, eſt quidem illa uulgaris, Pictorumq; pueris uſitatiſsima, Sic. tamen ut ſummam aſſecutus uideri poſsit, quiſquis eam recte tenuerit. Eſt autem nihil aliud hæc Perſpectiua, niſi quæ dum in reddendis rerum omnium utcunq; paruerint ſimilitudinibus uerſatur, quæ non ita ſunt, ita tamen uideri faciat. Id uero ex mentita potiſsimum longitudinis menſione, ſiue hominum, ſiue ædificiorum, aut cuiuſuis alterius alicuius corporis, quom ab ſua rectitudine proſpectari deſierit, ſiue rotundam, ſiue triangularem, quadrangularem'ue, aut quamuis aliam lateralem habuerit formam. Nam continuo ad conciſionum, quas decurtationes uocant, difficillimas rationes deueniendum, noſtra tamen quantum fieri poterit demonſtratione facillimas. Rotundas igitur omneis rerum omnium formas conciſione præſtabimus, Sic. Eſto hic circulus, hęc rota, hoc age potius ſpeculum. Efficiatur primum ex eo quadrangulus, Sic. Mox undiq; de lateribus, & de angulis ducantur quæ interſecentur in centro lineæ, ſic. Deinde productis ab hoc uno latere duabus his lineis, eodem ſpacio circuli fiat hic triangulus, quo ex dimidia parte diſſecto, totidem rurſus ducantur & heic, quot

in pri

in priore circulo lineæ, ſimili ratione. Qua igitur heic interſecantur, centrum erit huius alterius, hoc pacto. Eſto præterea, ſi uoluerimus idem in latus ſ ctari, ſic: Ducantur de ijſdem ambobus lateribus, diametri ſpacio, in directum lineæ, nam heic tanquam compreſſura cogetur, hoc modo. Similiq; etiam ratiõe ducantur per latera, perq; angulos lineæ, quo quidem ſpacio uidebitur anguſtari totum, ſic, cẽtro adhuc in interſectione ſeruato. Triangulares autem, quadrangnlares, lateralesq; omnes, nã una fermè omnium ratio, diuerſiores in hũc fient modum. Eſto hic liber, Homerus eſt, noſtræ deliciæ, quem nunquam temere à me longius abeſſe patior. Eſto uti apparet in pluteo rectus, recta etẽ primo eſſe omnia oportebit, quæcunq; in aliam erunt ſtatus rationem ttanſitura, Sic. Ducantur de omnibus quatuor angulis in longum paralleli lineæ, paulo & ſurſius & deorſius, ut libuerit, age ſic. Singuli autem & heic anguli ſuis contincãtur lineis, ſic. Videtis ut iam reſupinarit. Spectetur idem & à tergo in hunc modum. Altitudo hæc, ipſaq; latitudo, non enim dum ſic apparuerint, quicquam de ijs comminuitur, erit huiuſmodi, æquabilis autem hæc ſuperior paginarũ planicies, productis paululum ab latitudine lineis in ſurſum, Sic. Item & hęc inferior ad eandem rationem ſtatus, Sic. Nonne præſentata uobis ſpecies uidetur? Quin & apertius ut heinc ſit Ilias, illeinc Odyſſæa, Sic. Ducantur de ſingulis angulis in lõgum, eodem ut diximus paralleli modo, Sic.

Suis mox unuſquiſq; deſcriptus finiatur lineis ſic, quã prope eadem oculis, in hanc alteram commutata nunc eſt forma illa prior. Sed iam altero contenti exemplo erimus: Eſto hic M. T. Ciceronis, uel C. Cæſaris facies ad perpendiculum diſcriminatrice linea nullam declinans in partem, ſed porrectiſsimo contuitu perſpiciens in hanc M. Antonij, uel M. Catonis, hoc modo, ut reliquum iam corpus, cuius hæc eadem eſt ratio, dimiſſum fecerimus. Punctus autem quo terminatur frons, Ariſtotelico more ſit A, in intercilijs oculorũ heic ſit B, in extremis heic naribus C, heic in mento ſit D, uertex E, gula inferior G, mutetur inde proſpectus, & ad medium uſq; horizonta tollatur, dirigaturq; acies in ſignum hoc, ubi ſit litera S, hoc modo. Ducatur nunc linea directa AB, ad S, ſic: reliquæ itidem hæ ſuo interuallo ſimiliter ſic. En ut perpendicularis, quæ modo fuerat, nunc obliqua, quin & cæterę partes intra ſuas continebuntur lineas, ſic. Simili etiam modo & hãc alteram M. Catonis in deſpectum, ſuſpectum, aſpectum, ex dimidio, Seſqui oculo, Vultuíe toto, diuerterimus in mille uarietates. Sed rerum omnium ſimilitudines, quemadmodum ex conciſionibus reddendæ ſint, in aliam diem transferemus. Eſt enim maximi, ut mihi quidem uidetur, negocij, ſatis mihi nunc ſit eam uobis breuiter ſignificaſſe. Atq; equidem uidemini neſcio quid aliud agere, uereorq; ne iam permoleſtus eſſe occeperim. Sed quandoquidem cœpiſtis obdurate, mihi de Statu motuq; pau

ca quæ-

ca quędam hoc loco dicenda. Status igitur, unde Statuę dictæ, alij ſunt recti, alij flexi, alij uero & obliqui. Recti ſtatus ij ſunt, quei ſui natura conſtabunt, nullamq; omnino uergent in partem, ut quom aſtamus. Flexi ſunt, quei primum à rectitudine declinauerint, ut quom proni ſupini'ue accumbimus. Obliqui uero, quom aliquo facies auertetur, membraq; ad actionem diſtorquẽtur. quorum omnium certiſsima ratio his ipſis continebitur finibus, quos hic effectus comprobarit. Omne quidem corpus, niſi extrema ſeſe undiq; contineãt librenturq; ad centrum, collabatur ruatq; neceſſe eſt. Stantibus itaq; ſic nobis pede in uno, ſi quo motabit corpus, declinaritq; à recta linea caput plus pede, neceſſum concidere, Quod in ijs uideri manifeſtiſsimũ poteſt, quos Græci χοινοβάτας, noſtri haud minus inepte Funambulos dixere. Illorũ enim corpora ſic librantur, ut ſi quam in partem inclinarint, iamiam ecce caſuros ſperamus. Sin uero uortatur in dextram facies, perpendicularem ipſam ab extremo narium lineam, dextri pedis quo ſemper inniti ſolemus exteriorem nodum non progredi. Aut ſi in ſiniſtram, interiorem ſiniſtri uix attingere. Siniſtrum uero pedem non longius ab dextro ire quàm pedis unius ſpacio. Motuum uero, neq; enim quæ à principibus philoſophiæ, ipſoq; Platone noſtro dicta de ſtatu motuq; ſunt, repetenda nobis hoc ipſo in loco duximus, Queidã ſunt primi, ut quom incipimus moueri. Queidam medij, quom intra initium finemq;

uersantur, Queidam ultimi, quom ad finem ferè peruenerint, nec dum firmantur. Si enim firmarentur, status quidem dicendi essent, non motus. Quare & illi status laudantur, quei uel à motibus facti uidebuntur, uel in motus transierint. Motus præterea aut sunt faciles, aut uiolenti. Faciles motus sunt, quei remisse nulloq; fiunt conatu, ueluti quom deambulatur. Violenti sunt, quei uires conatusq; uehementiores exprimunt, ueluti quom accurritur, Quom trahitur pellituŕq; huc uersus & illuc. Eiusmodi sexcentæ sunt uarietates. Alij fiunt huc illuc in rectum, alij in dextram, alij in sinistram, alij feruntur in sursum, alij in deorsum. Est autem uti status & motus, ita & ocium. Ocium uero alterum est liberale, illiberale alterum. Liberale, est ueluti quom philosophos mortem commentantes, uti apud Aristophanem Socrates est, in cista suspenderimus. Illiberale uero iam dudum in omnium pictorum consuetudinem uenit. Præcipueq; solitum fieri à Mantenio nostro, ubi negligentes famuli modo accumbunt, modo dominorum imperia deoscitantes expectant, modo inertes, stupidiq; manent. Quod oportune factum si fuerit, iucunditatem simul atq; ex uarietate gratiam afferet. Sed enim superioris perspectiuæ species, quas tamen de Hermogene mutuabor Regi tuo, potissimũ duæ. σαφήνεια, quom scilicet spectãtium oculi quadam afficiuntur perspicuitate, Sic. In medio classes æratas actia bella cernere erat, totũq; instructo Marte uideres feruere Leucatem, auroq;

efful-

effulgere fluctus. Itemq; illud, Nãq; uidebat uti bellantes Pergama circũ, Hac fugerent Graij, premeret Troia na iuuẽtus, Hac Phrygas instaret curru cristatus Achilles. Et ἐνάργεια, quom uidelicet ex ornatu quæq; suo ac decore placent, Sic: Sæuit in medio certamine Mauors celatus ferro, tristesq; ex æthere diuæ, & scissa gaudens uadit discordia Palla. Posterioris autem huius tres, ἐνάργεια, Quando scilicet ex ea re quodq; præcesserit, quodq; fit, euidentissime repræsentatur, Sic: Et uersa puluis inscribit hasta, leuiq; patens in pectore uulnus. ἔμφασις, quom quid ex ea ipsa re futurum iam sit commonstratur, Sic: Constitit in digitos extemplo arrectus uterq;. Manet imperterritus ille, hostem magnanimum opperiens, & mole sua stat. ἀμφιβολία, Quoties dubiũ fit, quæ medio locata res est, huc potius an illuc referri oporteat, Sic: Lora tenens tamen, incertum enim uideri posset, id ne sit, quanquã hæreat curru resupinus inani, an quanquam ceruixq; comæq; trahãtur per terram, scilicet inter illas, media. Vt enim altera manifestiorẽ quę nondum acta est, rem facit, Altera futuram ostendit. Ita & hæc rem utrinq; dubiam proponit, quod in Poligno to Thasio pellaudarũt. Fertur is militem ita pinxisse, ut dijudicari haud ullo sanè pacto potuerit, conscendere mallet miles equum, an mallet equo descendere miles, quã rem & ipsi nos Sculptura nuper imitati sumus. An non Homericũ illud glauci, Ante alios semper magnis excellere rebus, habere in animo semper debebimus?

Item

Item & νοήμα, quoties pluſquã fiat intelligitur, cuius generis fuiſſe aiunt picturas Protogenis ſic, Trunca manum pinus regit, Demiſſum lapſi per funem, Indutus at olim Demolos curſu pallantes Troas agebat. Sed in omnibus hiſce præterquàm in Amphibolia unico hoc ſemel Poetæ, nam qui apud Sculptores noſtros inueniasꝰ exemplo contenti erimus, Intextusq; puer frondoſa regius ida, Veloces iaculo ceruos curſuq; fatigat, Acer anhelanti ſimilis, quem prȩpes ab ida Sublimem rapuit pedibus Iouis armiger uncis, quæ rogo Enargiaꝰ Quid uero & hæc quæ ſequitur Emphaſisꝰ Longæui palmas ne quicquam ad ſydera tollunt cuſtodes. Quid uero & hoc poſtremum ꝰ Sæuitq; canum latratus ad auras, quam multa ex eo intelligenturꝰ Pueri certe ſpecioſiſſimi pacientiam, Intemperatiſsimi raptoris incontinentiam, qui nec ſtragula quidem expectarit, ſed iam de Graphice ſatis. Altera uero Ductoriæ pars, quam ψυχικὴν, hoc eſt animationem uocauimus. Sola quidem μιμήσει continebitur, hoc eſt imitatione, Cuius tanta, ut mihi uidetur, uis eſt, ut uel ſolam eam poſſe Sculptori ſatis eſſe affirmarim. Ecquid tam multaꝰ quàm anguſtiſsimis ecce terminis Sculpturam finiuimus, quàm facilem ecce uiam cõmonſtrauimusꝰ Certam, breuem, antiquiſsimam, et quæ ſola Lyſippum eouſq; perduxit, ut ab alio ſe effingi etiam edicto uetuerit Alexander. Credendum eſt enim oſtenſam hanc ſibi ab Eupompo pictore, ac uere Eupompo uiam tenuiſſe ſemper, neq;

ab ea

ab ea unquam diuertisse. Ille etenim quærenti Lysippo, quem potissimum artificem sequeretur, commonstrata multitudine, respondisse fertur, naturam eam imitandam, non artificem. Nos quoq; hortamur, admonefacimusq; idẽtidem omnes, quei Corynthij, non Thusca nici esse cupiunt, ubi coporis circumscriptionem fecerint, remq; ad gestus Symmetriamq; perduxerint, naturam ipsam diligenter inspiciant, habeantq; & elegantissima & pulcherrima corpora. Nã quod Zeusis Crotoniatas docuit, Perfectam in uno corpore pulchritatẽ haud facile inuenias. Si nudos inquam fecerint nuda, & quos uoluerint gestus aptissime imitantia, unde singulorum membrorum, iuncturarũ, neruorum, uenarum, rugarumq; paritionẽ ad suum opus deducere possint. Scio quid ridetis, Arguciculi estis plusquàm sperarã, Alia quidem apparent in Herculis, quoniam Hyle non licet tergo, lacertis, pectore, cruribus ac toto denicq; corpore, hydram conficiẽtis, Alia cũ Antheo luctantis, Alia tauro cornua dissipãtis, Alia aliter agentis, Dulciter tamen, ac non uti ab eo factum est, qui Coleonum ad Pauli nuper posuit. Ille enim ita, ut aiunt, cruditer equũ imitatus est, ut non aliud quàm denudati equi facies uideatur. Sed satis quidem ut arbitror à nobis dictum est, de ea parte quam maximam pũtauit Donatellus, de signationem, ac rusticioribus uerbis, Quæ tamen si pensitentur, dexteraq; adijciatur, sanè quàm pulcherrimũ opus efficient. Nunc uero de altera parte dicendũ es-

ſet, quam nos χηρακὴν ſiue fuſoriam nominauimus, quæ quoniam & fœda & caliginoſa eſt, eam ſi uidebitur, præ termittamus. Non em̄ cera, nō buxus, ſed creta, ſed ſtercora, carbones folleſq; tractandi. Mouenda Liparenſis officina, Exercitandi Steropesq;, Pyracmonq;, Ac ſatis dudum eſtis hoc ſermone noſtro defatigati. REG. Niſi tu dicēdo, nos quidem nequaq̄ ſumus audiēdo, ut pro utroq; agam. LEO. Perage, nec iam cauſari occipias. Tum ego ſic. Chimice unde infamis illa omnibus uſitatiſsima ſeculis ars dicta, quæ circa metallorum exalterationē uerſatur, in duas à nobis diuidetur partes, in Formarum confectionem, & in metallorum Informationē. Formas autem nunc eas intelligimus, quæ ſpeciem de cera ſuſcipiant, contineantq;, ac poſtremo tandem fideliter reddant, in quibus cretæ potiſsimum natura conſideranda, ne ſiet tenax, ne terrea, ne turpis. Mollitur deinde, ſubigiturq; tomento uel uentre equino, pari portione, quoad neutrius diſcretio fiat, additis interdum cineribus lateritio'ue puluere. Deſiccatur, eraditur, excribratur, rurſus perfuſa aqua luteſcat, neq; durius neq; mollius. Dicerem quid prima, quid ſecunda quid'ue tertia ſit illinitione obſeruandum, quemadmodum poſtremò ferreis uinculis cogēdæ, Quemadmodum decoquendæ humandæq; ſint formæ, niſi conſulto uos hæc ipſa uidere quàm audire malim. Atq; equidē puto uos in officinis iſtorum, quei bellicas murorum machinas atq; æra ſonantia fundunt interfuiſſe. In metallis uero

ipſis

ipſis informandis diligẽtior prorſus erit ratio adhibenda, Nechimiſtarum elogio, operam ſimul & carbones perdidiſſe uideamur, in qua quidem re ſummũ erit, metallorum naturam cognoſcere, atq; ubi delicuerint ebullierintq; informare. Neq; uero eſt, quod Phyſiologica nunc adducam, uosq; ego doceam quæ ſit auri, argenti, æris, ſtagni, ac cæterorum natura. Quidũe ex horum cõ fiat permixtura. Equidem nolo noctuam Athenas, aut uideri Chimice ſciens. Intelligendum tamen æs temperari ſolere multis modis. Alia enim utuntur temperatura campanarij, Alia & nos, Quæ ſcientia defuit Donatello. Nunquam fuit ipſe campanariorum uſus opera ſemper. Illorum temperatura, uicenæ interdum, & ex qualitate æris, trigenæ libræ ſtagni in centenas æris. Noſtra uero aut Statuaria, aut Tabularis, aut Sigillaria. Statuaria hæc, duodenæ ſtagni in cẽtenas libras æris, tertia parte collectanei. Plumbũ quidẽ ipſum æri nõ admiſcetur. Additur tamẽ plerunq; ad colorem, nigri plumbi portio decima. Argentarij uero, id enim eſt albo nigroq; pariter mixtis, uiceſima, colorem cõtrahet, quem dixerunt græcanicum. Plumbi nigri duodecima addita Cyprio purpureum. Tabularis hæc, denæ libræ ſtagni in centenas æris. Sigillaria uero hæc, funditur æs collectaneum longo uſu perdomitum, ſimul & orichalchus pari portione, in ſingulas libras additis interdum binis uncijs ſtagni, interdum ſi rutilus quæratur colos tutia, Nam ſi albus, Sic. Collectaneum æs de-

purgatum fundito, arſenici nitriq; defumatorum ter-
nas uncias in binas eius æris libras, fruſtillatim conij-
cito, obturatum in uaſe percoquito, poſtremum infun
dito, dealbeſcet ſic in ſpeciẽ argẽti. Si poſt Noricas for-
naces nobis ferrum eliquaretur, commodius plurima
fieret colorum in ære diuerſitas. Ac ſcite quidem Ariſto
nidas, qui quum ueſani Athamantis filium præcipita-
re uolentis, furorem, & mox præcipitato illo reſidentis
pœnitentiam uellet exprimere, ferrum & æs miſcuit, ut
eius rubigine per nitorem æris relucente, rubor expri-
meretur uerecundiæ. Plericq; tamen inuenti, quei affir-
marent, Si ferri ſcobem ſubtiliſsime delimatam, arſeni
co pariter ſaliq; permixtam ardentiſsimis fornacibus
diem totum calcinatam feceris, adeo permolliri, ut ar-
gento atq; ære facilius colliquari poſsit, Rurſusq; obdu
rari, ſi candens intingatur aqua frigida. Liquatum æs
emendatur ſale tartaroq;. Ebulliet, ipſoq; in iactu depur
gabitur à Scoria, iniectis lacinijs lini ceratis oleatisq;.
Ebullicionis autem præmaturæ ſignum, nonnulli dixe-
runt eſſe furfur iniectum, ſi peraccendi ſtatim non effu
mando uideatur. Plericq; dum Scoriam fecerit expectãt,
fruſtra uero ſperaris, ullo quo uis artificio, recte infor-
mari metallum poſſe, niſi iam decoctiſsimæ prius for-
mæ, ſuas uti, quot'ue oportebit ſpiramentorum emiſſu
ras habuerit, Sed hæc audiendo aut parum proſunt aut
nihil. Igitur ad officinam, Ac ſi qua id ratione uerbis ex
plicari poſſet, non de ullo melius quàm de poeta cogno

ſceretis

ſceretis, quom ſic ait: Striduntq; cauernis, Strictura calybum, ac fornacibus ignis anhelat. Fluit æs riuis, aurí q; metallum, Vulnificusq; calybs uaſta fornace liquefcit, Ingentem clypeum informant. Sed quoniam ſæpius per imprudentiam euenit, medio ut iactu metalla defecerint, multum enim facit ne idipſum accidat, ſi ſcierimus quota metalli cuiuſq; portio correſpondeat Argillæ, ligno ac cerę. Ponam hoc loco quæ inueni ab alijs tradita. Singulis libris Argillæ correſpondebunt nouem æris, Ligni faginei XIIII. Ceræ uero VI. Æris albi VIII uncia & ſemis, Cypri IX. drachmæ III. Orichalchi IX. unciæ II. ac ſemis, Stagni VII. unciæ X. drachmæ IIII. Argẽti XI. unciæ VI. Plumbi XII. unciæ IX. Auri XIX, unciæq; tres, ut drachmæ nouem efficiãt unciam unam. Nonnulli in quadratas formas cubitalis undiq; menſionis DII. mill. pondo æris dixerũt infundi oportere. Sed quiſq; ſibi homo prudens rem omnem certam faciet experimento, antequam fundat. Si tamen meminerimus, ſemper meliorem eſſe conditionem eorum, quibus res ſuperſunt, q; quibus deſunt, multoq; ſemp oportunius hoc eſſe, ut demi poſsit, quàm ut addi oporteat. Nam quid ego dicam, de commiſſuris, Stultiſsimũ quidem exiſtimo, ubei res ſemel integra fieri poterit, in fruſta diſiungere, ut iterum iungas, Si tamen ita neceſſe fuerit, Mihi quidem eas in triangulorum ſpeciem fieri in hunc modum ∴ placeret, Nam & pertinacius hærebunt, & diſſoluentur temere nunquam. Sed. REG. Sed, iſtud

tuum memineris. Quæso cur antiquam & infamem fecreis artem Chimiam? Operæprecium, Ego tum inquam Regi. Ferunt pellem illam Arietis auream, ad quam cū delecta Argiuum heroum manu, celeri proue ctus est Iason Argo, non Pellem ipsam, uti ex hoc eo Poetæ finxerunt, Sed arietinis chartis fuisse librum, qui conficiendi auri & argenti rationem continuerit. Eius uero artis uti & cæterarum omnium innumerabilibus penè seculis peritissimos dicunt fuisse Ægyptios, ac longo post tempore Diocletianum Cæsarem ob proximarum rerum in ea prouincia suspitionem, conquæsitos undique artis illius libros omneis comburi iussisse, Ne qua diuitias compararent, pecuniarumq; copia fidentes, Romanis aliquando Ægyptij bellum inferre auderent, atq; ex eo publice semper habitam flagitiosam, Sed si unquam, nunc certe flagitiosissimam, quæ perfidapleros iam regnaturos, iam mendicare coegit. Nunc autem ad, Sed, illud nostrum reuertamus, iamq; ad commodissimam Sculpturæ speciem ἐκτυπωσιν, quæ dici à nobis efformatoria potest, pertranseamus. Nam de tota in uniuersum Sculpturæ materia satis iam dictum uideri uelim. Tractatur autem ea quadrifariam. Siquidem Creta, Gypso, Cera, & puluisculo conformamus. Creta sic. Argillam ipsam fictilem accipito, in aquam colliquefacito, quod subsederit tenuius, ad solem, ad furnum arefacito, in puluerem redigito. Excribatum paulo durius impastato, mox quod uo-

lueris

lueris ſigillum ea ſemel imprimito, & ſiccatum figlina concoquito, Ita capillum etiam efformaueris. Gypſo ſic. Illud uero calcis ſpecies eſt, aiunt in Cypro & Thebis fodi, ſed nil refert, dum Bononienſis Appenninus mirum quàm in ea urbe Gypſum abundat, dum & Alpes id nobis ſufficiant. Eius autem triplex eſt ſpecies, marmoroſa, gleboſa, & aluminoſa. Marmoroſa quidem utilior, nam & ſcalpitur ad Statuas, & ſuum morem decocta pertinacior. Mirabilem ea nobis uſum præſtitit nuper ad lacum Sebinum, quem nunc accolæ ab oppido, quod ab eius uti arbitror portorio nomen acceperat Gypſeum, uti & ab Ardea Benacum, etiam corrupto uocant. At quanta me noua uoluptate affecerunt illi lacus, illa eius prouinciæ quam quidem oppidulatim peragraram iucunda fœlicitas. In Ethruria quoq; ex eo Gypſo toreumata mirati ſumus, Quum ex Alabaſtrite uiderentur, tantus erat lapidis illius nitor, ſplendorq;. Aluminoſa uero ſi pelluxerit, ad id quod uolumus, longe commodior, nam de altera nihil oportet, decoquitur furno lente calido, teritur pilis ligneis, excribraturq;, ſtatim ut tepeſcente aqua permaduerit, ſuperinfunditur, ubi peraruerit, tolletur. Quod fieri ſalua re nũquã poterit, niſi prius oleo illitũ, aut plus ſemicirculo fuerit occupatum. Nam primũ hoc deinde & illud efformabimus, quoad integram rem habebimus, Continebunt autem ſeſe fruſtula firmius, ſi quod erat prius, excauatũ inueniatur à poſteriore, ut in

commiſ

commiſſuris. Emendabitur autem huiuſmodi formula ad ceream rurſus plumbeam'ue effigiem hoc pacto. De ſiccato rurſus, ſed furno calidiore. Quoties oportuerit intepeſcentem aquam, ſi ſis ceram immiſſurus immergito. Si cauitas placuerit, poſt paululum ube infuſa fuerit, effundito. Si uero plumbum proderit, eam optime deſiccari, plumbumq; ipſum nigrũ albo quod Marchiſitam uocant & Antimonio temperari, XII. portione. Cerã autẽ efformabimus, ſic. Liquefiat primum, mox ad eam rationem quam diximus ſuperfundatur, uel ſi commodius fiet, in eã ipſa res commergatur emergaturq;, donec amictu ueſtita fuerit craſſiore, frequentius, deſecetur acie tenuiſsima, adaperiatur, iungaturq;. Ad ſoliditatẽ infunditur Gypſum, Ad cauitatem uero quæ ſola in his admirationem habet, etiam uti docuimus cera, ſed ſi prius illam humor circumfluxerit liquidus. Cuius quidem inuenti ratio, et ſi in uno Architecto quondam conſtiterit, iure tamen quando illius cum ipſo deperierat, mihi debebitur. Cauitas uero ipſa, ubi cretatum fuerit extrinſecus, accipito tanquam de Gn. Flauio rem ſecretiſsimam, replebitur Argilla, quam edocuimus tomento & equino uentre ſubacta, mixtis puluere lateritio, interdum molari, interdum uitreo, ſiue etiam aduſtarum formarum, calce uiua, cineribus'ue. Puluiſculus uero qui optimus ſit, diu quęritari à multis ſolitum. Is autem aut natiuus eſt, aut factitius. Natiuus, qui per ſe naſcitur, qualem nos nuper in agro Cremonenſi

depræhen-

deprehendimus. Factitius uero qui fit, fit autem de ea materia, quæ uim ignis omnem sustinere ac pati possit. Quare non unus habetur, alij enim ex pumice, alij ex ossibus deustis, alij ex scobe ferri, alij ex colliquato in fornacibus latere, alij ex Smirillo, alij ex rebus alijs. Ego uero omnes modis omnibus expertus aptissime utor, uel ferrugineo, uel lateritio. Ferrugineus fiet sic: Accipitur Scoria, siue etiam scobes ferri, subtiliter delimata, purgatur, impubis pueri urina aceto'ue feminenstri spacio perfunditur, Aduritur fornacibus, teriturq; pilis. Itemq; id rursus ac rursus, dū ad eam tenuitatem perueneri, qua tactum effugiet, mox quando opus erit, humectatur aceto aqua'ue salsa. Lateritius autem sic. Lateres ardentissimis colliquati fornacibus simili modo teruntur, simili etiam modo minutissimus puluis factus inebriatur. Conformatur stationibus, admoueturq; prunæ, ut nihil humoris permaneat, denicq; per igneſcat. Quod si puerilem tãtum urinam ebiberit, nullo ferè opus erit igni, uix pauculo calore candensq; hoc naturæ miraculum considerate infusum metallum non ampuleſcet. Non parum autem contulisse iudicabitur, antequam metalli iactus fiat candelæ fumus subiectus, præsertim si res ita subtiliter celatæ fuerint, ut facile iniuriam pati posse uideantur. Dicerem quidem hoc satis esse, nisi exornandus quoq; nobis esset & finis. Constat autem finis perfectione, perfectio ipsa omnis perficitur, extremorum dimotione, & pulchritudinis inductiõe,

atqui extrema, ut in cæteris rebus sunt, excessus & carentia. Excessus scapello tolluntur & lima. Carentia uero medicabitur adñcione & adiunctione. Adñcione hoc modo. Terebratis crebro lateribus, inducatur, uti oportuerit, cera, cretetur deinde, mox & emissa cera, & Argilla decocta, infundatur sui generis metallū. Adiunctiõe uero, quom adglutinamus, Sic. colliquatur ut mos est fictili uase oricalchus, additurq; singulis eius libr. uncia arsenici, teritur deinde in mortario æneo, qui puluis permixtus boraci, inspergitur cõmissuris, apponiturq; igni ad eliquationem. Cõglutinantur plerunq; æra, stagno & pice, inductis ferro candenti. Pulchritudo autẽ omnis perfecta uidebitur leuatura & coloratione. Leuatura quom delimationis asperitatem tollimus cælo, nitoremq; superinducimus pumice, stylo calybeo'ue dente, quem bronitorium uocant. Coloratione uero quom suum cuiq; parti colorẽ damus. Idq; uel iactu ipso ex scientia Chimices quã præmõstrauimus, uel post iactum, hoc modo. Albus color præcipuus argento, sic. Deducitur argentum optimum in brachteolas tenuissimas, malagmaturq; uiuo, Deinde cum aqua nitri & aluminis ferreo superinducitur stilo, mergitur oleo, feruescẽti ad assationẽ, imponitur prunæ candenti. Ebullitur in aceto, sale, lotio, tartaroq;, leuatq; rursus bronitorio. Aureus color ipse fit præcipuus auro, eadẽ ratione qua & albus argento, nisi quod in oleo perfrigi non oportet. Id uero si temperatura caruerit stagno, aliter enim res agetur

ipso-

ipſorum brachteis. Fiũt & huiuſmodi colores multis aliis modis, quei quoniam nec ita perpetui, nec meliores, ne curauerimus. Croceus autem proueniet in prætextis color. Si per exterſum ſigillum candenti ſuperimponatur laminæ, quoad eum ipſum uidebitur colorem contraxiſſe. Frigeſcatq; paulatim. Viridis ſi perhumectetur aceto ſalſo. Niger, aut ex liquidæ picis uernicatione, aut ex palearũ, ſi prius emaduerit, ſuffumatiõe. Hi quidem nunc ſat erunt, dum captabimus & reliquos. Nam ipſi oculorum ac pupillarũ colores, de India Muranoq; petendi. Sed de India ſanè in ſua illa Minerua Phidias, de Murano nos & commodius & fortaſſe etiam melius.

Sed nunqd Cælaturã ipſam præteribimus? Non quidem, ut eius ratiões, quas omneis oſtendimus, explicentur, Sed ut quid ſit, quom cælaturã dicimus intelligatur Eſt aũt Cælatura, ut uno uerbo expediam, quom de plana ſupficie exculpimus effigiunculas excauando. In qua cunq; id fiat Regi materia, quę perſiſtat eadem ſemper, neq; imagines pluſq; ex dimidio prominere uideãtur. Potiſsimum tamen metallica, atq; argento in Scyphis ad ſimilitudinem huius, quod circũ ſupraq; complexu terram continet caui cœli, quod à Pacuuio dictum, uti plemmyrium undoſum à Vergilio. Sed alterum ornatu dedit appellationem huic parti, alterum obtectu, Deculcationi. Species eius: Anaglyphice, quando exculpitur, ut extent imagines. Diaglyphice, quanda inſculpitur ad impreſſurã. Encolaptice, quando laminæ cuden

do efformantur, quæ maxime ad aurifices pertinent. Item & Toreutice, Quom uaſa, fibulas, candelabra, & eiuſmodi ancedimus, Latine ut uideo proprie dicta politura. Nam quum noſtri à τορνω rotundum feciſſent, quẽadmodũ ab ἁρπαγος rapacẽ, Et à μορφα formã. Quom deinde τορνᾶν uellent, non rotundare, quod ita oportebat aliam ſignificationẽ habere. Sed ab ipſis uerticibus in queis circumuoluitur tornus, polire dixerunt. τορνᾶν ipſum reddentes, quod plerunq; ad elegantiam referri ſolitum, idq; & poſteriores tornare. In hac pleroſq; nobiliſsimos honeſtiſsime uerſatos ſcimus, nam quantum hoc quàm muſcas conſectatos noſtris principibus præſtitiſſet? Item & ἐγκαυστικὴν, quam inuſtoriam appellabimus, quæcunq; ea olim fuerit pingendi ratio, cera in parietibus poſtquam nec apud Græcos ipſos Grammaticos ſatis conſtat, & iampridẽ exerceri deſueuit, dehinc eam intelligamus quæ ipſo tractatur Encauſto, quod Smalton uocant, uſitatiſsimam, quom uidelicet argentum, æs, uitrumq; pingimus, id enim Pantochromaton hoc modo. Teritur ſubtiliſsime in puluerem. Superfunditur deinde aqua, ſtiloq; in pingendam partem inducitur. Poſtremò ad eliquationem aduritur. Quid uero plura? Ventum ad ſupremũ eſt, Diximus de affinitate quã habeat Sculptura cũ literis, Aperuimus qualis eſſe deberet Sculptor. Recenſuimus, unde, ubi, aut qua de cauſa cœpiſſe potuerit. Declarauimus materiã Statuarũ Oſtendimus quot eſſent Statuarię ſpecies. Diximus de

Sym-

Symmetria, de Lineamẽtis, de Phyſiognomõia, de Perſpectiua, de Animatione, Chimice, Efformatoria, Exornatione, poſtremò & de Cęlatura, Equidẽ nihil arbitror reſtat, cur nõ ſatis à me factũ eſſe putetis, quũ nõ Sculptoricę modo unius artis, ſed totius Statuarię ratiões omneis explicauerim, Nẽpe huc tendũt, huc referũtur & reliquæ, nõ aliter quàm ſcientiæ & artes cæteræ ad ipſam philoſophiam. Plauſtice ſic. Fiunt de Argilla in eum quem diximus morem effigies, Areſcunt, figlina decoquuntur. Poſtremò quoniam id membratim congluti-nantur colla ẽ uiua calce & albumine ouorum, continuo ſtatim, inducuntur & nouiſsime colores linaceo nuceo-ue oliuo, quanquam nec Pictoribus debere cœperint in Ethruria Plaſtæ, Encauſto eñ deuitrant. Proplaſtice autem dicitur, quom futuri operis formam Plaſtes creta finget, ueluti quom Sculptor cera, protypus & Architectus ligno modulus, Maximo hæc olim in uſu, nihil fere moliebatur, niſi ex Proplaſtice, ex ea enim & futura depræhenduntur errata, & nullo priuſquam fiant incommodo caſtigantur, multoq; aliter quàm iſti noſtri opinantur, ipſa res citius expedietur propoſito ſam exemplari quod imiteris. Tomice uero, ſimpliciſsimam omnium ſpecies, ut quæ ipſa tantummodo ſectione Glutino & picturatione perficiatur. Glutinum autem eius Ichthiocolla, Item calx maſtice caſeusq; pari portione, ſimul omnibus cõtritis. Paradigmatice itidem, Exprimũtur creta cera ue liquẽti effigies, Gypſum

mox infunditur, Deinde calida aqua, ubei dissolutum saponem feceris, ad marmorei nitoris gratiam inebriatur. Defectus autem Gypso rursus addito castigatur. Colaptice itidem Scalpello perficitur lima terebroq́, ad nitorem postremò ipsum lympha & pumice. Glutinum uero si quid forte acciderit hoc, mansam masticem, atq; in ceræ modum perdomitam statim adapplicato. Item & si picem, armenium, ceram admisceto, & concalfactis frontibus admoueto. Sed quo res expeditior fiat, In Colaptice hæc obseruanda, lapidem, dimetiri in longum septempeda, perpendiculari quam discriminatricem appellauimus linea medietatem definiri. Ex intersecatu semicirculorum planum designari. Heinc atq; inde pedali mensione corpus in latum definiri. Circino & oris & oculorum posituram deprehendi, altero pede statuto in perpendiculari, & altero ad extrema perducto. Sed in Academiam hanc nostram ἀγεωμέτρητος nemo. Harum autem originem sanè quondam olim de Ægyptio sacerdote Solon acceperit, nobis quidem semper puellulis non licet. Plasticen tamen ipsam Chaldæus Moses antiquissimã est testatus, haud equidem inepte, cuius author Deus ipse primus extiterit, neq; uero aliter uideri debet, quàm optimũ eum fuisse Plastã, qui hos tam ad mirabiliter mundos ita formauit. Tanta uero Plastices huius authoritas, ut eam nonnulli Sculpturæ matrem appellarint. Fert & à Dibutade Sicyonio Corynthi ad inuenta, deamantis filiolæ beneficio. Floruerunt aũt in

ea

ea Prometheus ob artis excellẽtiam dictus, raptum de cœlo uitalem igniculum limo immisisse. Rhætus, Ideochus, & qui primus inuenit ferrum fundere atq; ex eo statuam facere Theodorus Samij. Plastices etiam inuentores existimati, Eucirapus, Eugrammus, Lysistratus Lysippi frater, Demophilus, Gorgasus, Calchosthenes cuius officina ceramico uico nomen dedit, Possunius q̃ pisces finxisse dicitur, ita ut à ueris non facile discerneres. Arcesilaus cuius Proplasticen pluris aiunt uenisse solitam, quàm cæterorum opera. In Italia laudatissimus quondam Turanius Fregellanus. Nostra ætate Vitus Mazon Mutinensis, quem nuper nobis Gallia cum pleriscq; rebus abstulit. Vxor etiam eius finxit & filia Lucas Rubius Florentinus ex aurifice Plastes, cuius inuentum, fictile opus Encausto pingi. Andreas eius ex sorore nepos, nullis quos ego uiderim posterior, Naturam existimes ipsam fecisse quæ huius manus effinxit. Nam quid ego uobis commemorem, Nannum Miniatorem, Domitium Figulũ, & Andream Crispũ Patauinos? Ligno uel Vergiliano carmine notissimus Dædalus rudis quidẽ artifex, ut qui à posterioribus longe fuerit superatus, Sed cuius opera cũcta diuinum quiddam habere uidebãtur, Clarus & in Samo Smilis Æginẽsis, quẽ Callimachus Scelmin appellauit, Dædali ipsius ętate, nec tamen & pari existimatione, non quod inferioris esset arte q̃ Dædalus, sed quod minus magnis rebus usus, nullo facinore, nulla regum familiaritate, nullo erro-

errore, nullis & calamitatibus insignis. Atheniensis quidem ille fororis filium interfecit. In Cretam uenit, Minoni & filiabus aliquamdiu iucundissimus fuit. Sed cognita mox eius à rege neqtia, in carcerem est detrusus. Inde cum filio simul effugiens, Inycum Siciliæ urbem ad Cocalum applicuit, Siculi belli aduersus Cretenses causa fuit, scilicet eum Minone repetente & Cocalo per denegante, à Cocali filiabus in tãtum amatus, ut de Minonis morte in eius gratiam deliberarint. Itaqꝫ per omnem Siciliam dispersa, in Italiam quoqꝫ ad nos eius fama peruenit. At uero hic Æginẽsis, angustiore patrimonio, nisi semel in Samum uectus, uix reor illeic ubi egregiam illam Iunonis Samiæ Statuam fabricarat, notus. Ebore nunquam satis elaudatus Phidias, & si fabulæ credimus Pigmalion. Gypso autem ob tenue artificium, nullus. Marmore quidem innumerabiles, sed q̃rum mihi memoria potior, hic Attalus Athenienſis primus, ut putatur, in Græcia Statuarius, Sed certe constat initio multis antea seculis & templa & Statuas à Danao dedicatas, Dipœnus, Scylis, horumqꝫ discipulus Dorcylidas, Mædon Dorcylidæ frater, Theocles, cum Egylo patre Lacedæmonij, Dionysius Argiuus, Simo Æginensis, Cleon Sicyonius, Malas Chius, cum Miciade filio, & Antermo nepote, Phidias ipse Athenienſis, Alcmam, & Agoracritus discipuli, Cersatides Calaber, & Bupalus, uti opinor, Pharæates templa Deorum Architectari & Statuas bonas effingere, Fortunæ simulachrũ

Smir

Smirnæis faciens, in uertice polum, in altera manu Amalthiæ cornu ab Græcis habentem fecit. Tantum eius Deæ uim & facta declarans, quantum non ipse Homerus intellexit, qui connumerans eam in Cereris hymno tanquam unam filiarum Oceani, nihil præterea aliud addidit, quantum nec deinde uix Pindarus, qui alia multa in Fortunam dicens Pherepolin appellauit. Scopas, Timotheus, Bryax, Leocares, in Mausolæo cęlando æmuli, Praxiteles infinitis prope operibus. Sed potissimum Venere Cupidineq; deamatis clarisſ. Archesitas, Cleomenes, Mnestratus, Eutychides, Philiscus, Timarchides, Policarmus, Heliodorus, Lysias, Agesander, Polydorus, Athenodorus, Craterus, Pythodorus, Polidectes, Hermolaus, Artemon, Timomachus, cæterorumq; innumera multitudo. Sed elegantissimo Græco Epigrammate celebratur Timomachi huius Medęa, quæ uidelicet amore saucia, natorum sanguine patris iniuriam ulciscens, & seruare & occidere uelle uidebatur. Id autem opinor huiusmodi:

Quod natos feritura ferox Medæa moratur,
Præstitit hoc magni dextera Timomachi.
Tardat amor facinus strictum dolor incitat ensem,
Vult non uult, natos perderet ipsa suos.

In minimis autem operibus Myrmecides, & Callicrates admirandi, ulterius quadrigulam alis muscæ coopertã, alterius formicarum pedes, ita subtilissime scalptos traditum est, ut uix intenta propius acie peruideri potue-

rint. Noſtris uero temporibus ſcalpendo marmore in ſignes habiti, Ninus, cuias neſcio, Nam ſemper hoc tantum uſus eſt inſcriptionis titulo, Nini opus. Antonius Criſpus, qui cũ uobis fuit familiaritas, Petrus Inſubres, Tullius, atq; Antonius eius filij. Sed ne ego Tulliũ præterierim illaudatum? Equidem ni uererer uiſum iri amicitiæ, non ueræ laudi datum iudicium de illo meum, dicerem profectò ſcalptorum omnium quos ulla unquam uiderit ætas præſtantiſsimum, neq; indignis ornaretur honoribus, An quid non priora ingenia, priora & miracula rediere? Circumferebantur in pompæ morem Tartuiſij epiſtyliorum coronæ, quas ille iunior uarijs interçælarat foliorum ornamentis, Aderat Criſpus partim æmulatione quam cum patre Tullij gerebat, partim & tantæ nouitatis fama permotus. Cũctis igitur admirantibus, qui tanta ueritate fieri potuerit? nunquam prius è marmore coronas factas faſſus eſt, quam gladiolo id ita eſſe deprehenderit. Quod mirius miraculum huic comparari poterit? Prudentiſsimum artificem Tullij cælatura deceptum, Nec uero & frater qui cum ſumma eſt artis æmulatio laude minor, Sed & iure optimo laudatur in Bois Chriſtophorus Gobbius, in quo niſi unũ hoc damnãt, quod aſſuetus Herculeos artus imitari, eo quidem ſæpiſsime paulo temerius utitur, Dignus & qui nominetur Brixiani prætorij Architectura & Cæſaribus Caſpar Mediolanenſis, Clarus & ipſe Maſtigophoro illa ſua Venere noſter Pyrgoteles. Laudãtur & in Thuſcia

ſcia magni quidem profectus, niſi admodum iuuenis perīſſet, Betus Maianus, Michelangelus Bonarotus, etiam pictor, Andreas Souinius, Frãciſcus Ruſticus. Ære quei ſculptores claruerint prope innumerabiles, Coloſſorum autem molibus, ipſe in primis Phidias Atheniēſis, qui & toreuticen adinuenit, Lyſippus Sicyonius, Pryaxis Lyſippi diſcipulus, Chares Lyndius, Romani Sp. Cornelius, & Neronis prīcipatu Zenodorus. In minoribus autē ſignis Policletus, uidelicet Argiuus, non ut alī exiſtimarunt Sicyonius, Speciebus rerum cō cipiendis, quas phantaſias uocant, ſummus, quod etiam Antiphilo pictori aſſignarunt. Alchamenes Phidiæ diſcipulus, Heglias, Critias, Neſtocles, Policleti diſcipulus Ariſtides, Cleon Sicyonius, diſcipulus Antiphanis de ſtirpe Policleti, Naucides, Leoncius, Cyclon, Pythagoras Reginus. Item & Samius, Myron Eleuterienſis, buccula nobilitatus, Butyreus Licius eius diſcipulus, Euphranor in omni genere laudatiſsimus. Thelephanes Phoceus, Praxiteles, nam & æra etiam fecit, Hyphicrates, Cephiſiodorus, Demetrius, Dynomenes, Phradmon, Dædalus, Euclides, Calamis, Canacus, Menechius, qui libros de arte ſua ſcripſit, Chereas, Cleſilaus, Eutyclides, Pyromachus, Policles, Pyrrus, Syllanion, nullo mecum doctore nobilis, Naucerus, Niceratus, & qui etiam de ſua arte ſcripſit Xenocrates, nam Perillus nullum impietate ſua nomen eſt meritus, Bedas, Phœnix, Stypax Cyprius, & Pentaleſius Athenienſis, cuius equi-

dem opus fuisse existimo Ægireticam illam Mineruã, cuius & uultus & manus & pedes ex ebore, Reliquum ex auro partim in superficiem ducto, partim ex arte Chimia facto. In minimis uero laudatissimi Pyreicus, & mirę subtilitatis artifex Theodorus. Inuenio & Romæ laudatum Blesanum Nouium, qui miris Statuis urbẽ decorauit & orbem, sed marmorarium puto potius q̃ Sculptorem. Nostro quidem æuo multi, sed quei præcipue nominantur, Laurentius Cion, Fores in templo Martis Florentiæ quæ ad Septentrionem, quæq; ad orientem spectãt, huius opus, Nam quę ad Austrũ, nescio cuius Vgolini. Desiderius qui Neapoli sculpsit fores nouæ arcis, Scalpsit etiam egregie marmora. Pisanus pictor in se cęlãdo ambicioſissimus. Donatellus ipse Cionis, ut putatur, discipulus, ære, ligno marmore, laudatissimus. Plura huius unius manu extant opera, quàm semel ab eo ad nos cæterorum omnium. Andreas Aluerochius Donatelli, sed iam senis æmulus, discipulo Christi latus pertentante nobilitatus, Cælatura quoq; eius & pictura magnopere commendatur. Postremò & ipse Aluerochij discipulus Leonhardus Vincius, Equo illo quem ei perficere non licuit, in Bois maximo, pictura Symposij, nec minus & Archimedæo ingenio notissimus. Florentini, ea nimirum urbs semper fuit harum artium mater. Sed & Donatelli discipulus Bellanus tuus Leonice, inter hos quoq; nomen habebit, quanquã ineptus artifex. Quin & Bellani uti uolunt discipulus

Andreas

Andreas Crispus familiaris meus, cuius inter Plastas quoq; mentionem fecimus, podagrarum beneficio ex aurifice Sculptor. Cælatura uero insignes olim habiti Mentor, Acragas, Boetus, Mys, Antipater, Zopyrus, Scopas, Tauricus Cizicenus, Ariston, & Onychus Mithylenæi, Lesbocles, Prodorus, Pythodichus, Polignotus, Scinus, Physidonius Ephesius, Ledas, Stratites, Teucer Crustarius, Pyrrheas, Stratonicus philosophus Canacus etiam Calamis, Tauriscus, Echateus, & præcipuam laudem gemmis consecuti, Pyrgoteles, Apollonides, Cronius Dioscorides, & qui Romæ Cælatura Clodiana omnes euicit M. Canuleius Zosimus libertinæ conditionis. Passim quidem nunc omnes, sed pauci propter quod commemorentur egregio aliquo opere insignes, nisi duo aurifices Charodoxus Mediolanensis, & Franciscus Furnius Bononiensis. Nam Seuerum Rhauennatem ideo ad extremum distuli, ut plenius laudarem, qui miror ad me hodie cur non uenerit. Is mihi quidem uidetur Statuariæ numeros omneis adimplere, Sculptor, Scalptor, Cælator, Desector, Plastes, Pictorq; egregius. Nã si me heic nũc rogaretis, qualem Sculptorem uelim, talem nempe ipsum uelim, qualem modo literæ adessent, Seuerum esse nouimus. Erunt quidem & nostro fortasis beneficio multo complures, quei post me Statuariam omnem exornabunt. Interea uero danda sedulo nobis opera est, quando qua ratione Ligna, Lapides, Argillæ, Ceræ, Metalla, nobis simillima esse

posſint adinuenerimus, Ne quod Socratem dixiſſe ferunt, eis potius nos ſimiliores eſſe uideamur. Hæc quũ à me dicta eſſent, ſurreximus omnes, In ambulationem Leonicus, Regius in quietem, ego uero ad Calpurnium.

FINIS.

8/1/R585

SPECIAL
87-B
19027

THE GETTY CENTER
LIBRARY